

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
PSICHOLOGIJOS KATEDRA

AGNĖ TAMOŠIŪNAITĖ
Teisės psichologija

PERSEKIOJIMO ARTIMUOSE IR NEARTIMUOSE RYŠIUOSE
YPATUMAI IR JO PSICHOLOGINĖS PASEKMĖS AUKAI
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Prof. dr. Rita Žukauskienė

Vilnius, 2012

TURINYS

PRATARMĖ.....	3
1. TEORINĖ PROBLEMOS ANALIZĖ.....	4
1.1 Persekiojimo samprata.....	4
1.1.1 Persekiojimo sąvokos apibrėžimas.....	4
1.1.2 Persekiojimo paplitimas.....	6
1.1.3 Persekiojimo formos.....	8
1.1.4 Persekiojimo tipologijos.....	10
1.2 Aukos ir persekiojo ryšių sąsajos su persekiojimo ypatumais.....	12
1.3 Persekiojimo pasekmės aukai.....	15
1.3.1 Psichologinių persekiojimo pasekmių sąsajos su persekiojimo ypatumais.....	18
1.3.2 Psichologinių persekiojimo pasekmių įvertinimo problemiškas.....	18
1.4 Tyrimo problema, tikslas, uždaviniai ir hipotezės.....	20
2. METODIKA.....	22
2.1 Tyrimo dalyviai.....	22
2.2 Įvertinimo būdai.....	22
2.3 Tyrimo eiga.....	25
2.4 Duomenų apdorojimas.....	26
3. REZULTATAI.....	27
3.1 Persekiojimo suvokimo analizės rezultatai.....	27
3.1.1 Persekiojimui priskiriamos elgesio formos.....	27
3.1.2 Persekiojimo suvokimas skirtingose persekiojimo patyrimo grupėse.....	27
3.2 Persekiojimo patyrimo analizės rezultatai.....	31
3.3 Persekiojimo pasekmių analizės rezultatai.....	35
3.3.1 Fizinės persekiojimo pasekmės.....	35
3.3.2 Emocinės persekiojimo pasekmės.....	36
3.3.3 Socialinės ir finansinės persekiojimo pasekmės.....	37
3.3.4 Potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumas.....	38
3.3.5 Persekiojimo pasekmių sąsajos su persekiojimo trukme bei formų skaičiumi.....	39
4. REZULTATŲ APTARIMAS.....	42
4.1 Persekiojimo suvokimas.....	42
4.2 Persekiojimo patyrimas.....	44
4.3 Persekiojimo pasekmės.....	47
4.4 Persekiojimo pasekmių sąsajos su persekiojimo trukme bei formų skaičiumi.....	49
4.5 Tyrimo ribotumai bei pasiūlymai kitiems tyrimams.....	50
5. IŠVADOS.....	51
SANTRAUKA.....	52
SUMMARY.....	53
LITERATŪRA	54
PRIEDAI.....	58

PRATARMĖ

Persekiojimas, kaip rimta socialinė problema įvardintas ir pradėtas plačiau tyrinėti tik palyginti neseniai. Pirmieji persekiojimą ribojantys įstatymai tiek Amerikoje, tiek daugelyje vakarų Europos šalių priimti tik XX a. pabaigoje (Spitzberg ir Cupach, 2007). Tačiau vis dar vyksta aktyvios mokslinės diskusijos dėl persekiojimo apibrėžimo, siekiama įvertinti persekiojimo paplitimo mastą įvairiose šalyse (Björklund ir kt., 2010; Dressing ir kt., 2005; Sheridan ir kt., 2001; Stinger ir kt., 2008;). Kaip pažymima mokslinėje literatūroje, net ir priėmusios persekiojimą ribojančius įstatymus, šalys iš tiesų gerai nežino, su kokio masto problema yra kovojama (Sheridan ir kt., 2001).

Lietuvoje persekiojimo reiškinyje praktiškai nėra tyrinėtas. Mokslinėje literatūroje aptinkamas tik vienas teorinis mokslinis straipsnis (Čėsnienė ir Čėсна, 2006), aptariantis teisinius persekiojimo vertinimo aspektus, trumpai apibūdinamos psichologinės persekiotojų charakteristikos bei pateikiamos elgesio rekomendacijos, susidūrus su persekiojimu. Tačiau nebuvo rasta empirinių tyrimų, taigi nėra žinoma, kaip žmonės apskritai suvokia persekiojimą, nėra jokių duomenų apie persekiojimo paplitimo mastą mūsų šalyje. Lietuvos įstatymuose persekiojimo sąvoka taip pat nėra išskiriama, o galiojančių teisinių priemonių kai kuriais persekiojimo atvejais pritaikyti būtų neįmanoma (Čėsnienė ir Čėсна, 2006).

Atliktų tyrimų duomenys (Blaaw ir kt., 2002; Pathé ir Mullen, 1997; Spitzberg, 2002; Spitzberg ir Cupach, 2007) patvirtina, jog patiriamas persekiojimas sukelia įvairias neigiamas socialines pasekmes bei paveikia asmens psichologinę gerovę. Šie rezultatai rodo, kaip svarbu plėtoti efektyvios pagalbos sistemą, tačiau norint užtikrinti visapusišką paramą persekiojimo aukoms, būtina analizuoti persekiojimo pasekmių sąsajas tiek su situaciniais, tiek su asmeniniais veiksniais. Mokslinėje literatūroje pažymima, kad persekiojimo ypatumai skiriasi, priklausomai nuo aukos ir persekiotojo ryšių (Blaaw ir kt., 2002; Logan ir Walker, 2010; Pathé ir Mullen, 1997), tačiau pateikiami duomenys apie šių ryšių sąsajas su persekiojimo pasekmėmis yra prieštaringi.

Atsižvelgiant į visus aptartus aspektus, šiame darbe pagrindinis dėmesys yra skiriamas persekiojimo suvokimo, patyrimo ir persekiojimo pasekmių, priklausomai nuo aukos ir persekiotojo santykio, analizei. Tai, jog šiame darbe ieškoma persekiotojo ir aukos ryšių bei kitų persekiojimo ypatumų sąsajų su psichologinėmis persekiojimo pasekmėmis aukai, rodo nagrinėjamos temos aktualumą ir naujumą.

1. TEORINĖ PROBLEMOS ANALIZĖ

1.1 Persekiojimo samprata

1.1.1 Persekiojimo sąvokos apibrėžimas

Persekiojimo (angl. *stalking*) sąvoka, nėra nauja, tačiau persekiojimas, kaip rimta socialinė problema įvardintas ir pradėtas plačiau tyrinėti tik palyginti neseniai. Kaip nusikalstamo elgesio rūšis, persekiojimas pirmą kartą pripažintas 1990 metais Kalifornijoje pasirodžius pirmiesiems tokią veiką ribojantiems įstatymams (Spitzberg, 2002). Šis įvykis paskatino dideles diskusijas apie tai, kas iš tiesų yra persekiojimas ir kokį elgesį jis apima. Šiuolaikiniame teisės psichologijos žodyne persekiojimas apibūdinamas kaip nepageidaujamas pasikartojantis elgesys nukreiptas į kitą žmogų. Tai gali būti nepageidaujami telefono skambučiai, elektroniniai laiškai, lūkuriavimas prie aukos namų ir pan. (Dictionary of Forensic Psychology, 2008). Tokie pavieniai veiksmai iš šalies gali atrodyti nepavojingi ir nekeliantys grėsmės, tačiau persekiojimas, nėra ūmus, trumpalaikis, vieno pobūdžio veiksmas, priešingai - tai įkurių, nepageidaujamų ar net grėsmę keliančių veiksmų visuma. Šie veiksmai paprastai tęsiasi kelis mėnesius ar net metus, toks pasikartojantis elgesys kelia stiprią baimę aukai (Sheridan ir kt., 2003a). Mokslinėje literatūroje aptinkama nemažai įvairių sąvokų, apibūdinančių persekiojimą ar tam tikras persekiojančio elgesio formas. Pavyzdžiui, Rosenfeld (2000) paraleliai vartoja persekiojimo ir obsesinio priekabiavimo (angl. *obsessional harassment*) sąvokas. Cupach ir Spitzberg (1998) naudoja sąvoką obsesinis santykių primetimas, siūlymas (angl. *obsessive relational intrusion*) apibūdinti vienai iš persekiojimo formų. Dar kiti autoriai naudoja klinikines sąvokas, kurios remiasi tam tikromis persekiotojų charakteristikomis, pavyzdžiui, Zona su kolegomis (1996) apibūdino obsesinį garbinimą (angl. *obsessional following*), Meloy (1989) apibrėžia ribinę erotomaniją (angl. *borderline erotomania*) kaip tam tikrą prieraišumo sutrikimą, kuris pasireiškia persekiojančiu elgesiu (cit pagal. McCann, 1998). Pasak Spitzberg (2002) dauguma persekiojimo apibrėžimų įtraukia šiuos pagrindinius persekiojimo bruožus: veiksmai yra tyčiniai ir apgalvoti, pasikartojantys ir besitęsiantys tam tikrą laiko tarpą, auka tokius veiksmus suvokia kaip nepageidautinus, taip pat šie veiksmai kelia baimę aukai (Spitzberg, 2002). Šiame darbe vadovaujamasi Westrup ir Fremouw (1998) pasiūlytu persekiojimo apibrėžimu, šių autorių teigimu persekiojimas, tai „...vieno ar daugiau elgesio būdų visuma, kuri yra pakartotinai nukreipta į tam tikrą žmogų („objektą“), toks elgesys yra nepageidautinas ir įkyrus, taip pat kelia baimę ar susirūpinimą persekiojimo objektui“ (Westrup ir Fremouw, 1998, p.258).

Persekiojimas susilaukė didelio žiniasklaidos dėmesio devintojo dešimtmečio pabaigoje, apie tai plačiai pradėta kalbėti masinėse visuomenės informavimo priemonėse, pasirodydavo pranešimai apie įžymių žmonių patiriamą įkyrų, nepageidaujamą persekiojantį elgesį iš jų gerbėjų. Spauldoje pasirodantys pranešimai apie įžymius žmones ir jų šeimos narius, tapusius persekiojimo aukomis susilaukė didelio susidomėjimo, kartu tai suteikė galimybę prabilti tūkstančiams kitų persekiojimo aukų, pradėta kalbėti apie tai, kad persekiojimas yra rimta socialinė problema ir persekiojami ne tik įžymūs žmonės, tačiau ir daugelis paprastų žmonių, kurie patiria nepageidaujamą elgesį iš buvusių partnerių, kolegų, pažįstamų ar kitų asmenų (Pathé, 2002; Sheridan ir kt., 2003a).

Kaip jau minėta, pirmieji įstatymai, pripažįstantys persekiojimą kaip baudžiamąją veiką pasirodė 1990 metais Kalifornijoje, netrukus po to tokie įstatymai priimti ir kitose valstijose Amerikoje bei daugelyje Europos šalių (Spitzberg ir Cupach, 2007). Tačiau teisiniai persekiojimo apibrėžimai taip pat skiriasi įvairiose valstybėse. Kai kurių šalių įstatymai labai tiksliai apibrėžia, koks elgesys yra baudžiamas, tuo tarpu kituose įstatymuose taikomi gana platūs persekiojimo apibrėžimai. Įstatymai skiriasi ne tik pagal tai, kokios elgesio formos yra laikomos persekiojimu, bet ir pagal tai, kiek tokių elgesio formų turi būti (neapibrėžtas skaičius, viena ir daugiau, daugiau negu dvi skirtingos persekiojančio elgesio formos ir kt.) arba kiek kartų toks elgesys turi pasikartoti (pvz.: neapibrėžtas skaičius, du kartus, du ir daugiau kartų ir kt.) (Sheridan ir kt., 2003a).

Lietuvos įstatymuose nėra atskirai išskirtos persekiojimo sąvokos, Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (BK) naudojamos asmens terorizavimo ir sistemingo bauginimo panaudoti psichinę prievartą sąvokos (BK 145 str. 2 dalis). Tačiau, pasak Čėsniienės ir Čėsnos (2006), šio straipsnio taikymas Lietuvos Respublikos teismų praktikoje yra labai retas, be to šis straipsnis visų pirma pabrėžia sveikatos ir gyvybės apsaugą, o sistemingas erzinantis negrasinančio pobūdžio elgesys nėra vertinamas kaip nusikalstamas (Čėsniienė ir Čėsna, 2006). Tai, kad fizinė žala aukai dažnai yra traktuojama kaip rimtesnė negu psichologinė, leidžia daugumai persekiotojų likti nenubaustiems, nepaisant to, kad daugelis tyrimų rodo, jog net ir fizinės grėsmės nekeliantis persekiojimas sukelia įvairias neigiamas pasekmes aukai (Blaaw ir kt., 2002; Pathé ir Mullen, 1997; Spitzberg, 2002; Spitzberg ir Cupach, 2007).

Nepaisant to, kad šiuo metu persekiojimas jau pripažįstamas rimta socialine problema ir daugelis valstybių jau yra priėmusios persekiojimą inkriminuojančius įstatymus, tačiau vis dar vyksta nemažai mokslinių diskusijų, susijusių su persekiojimo apibrėžimu. Sudėtinga surasti vieną tinkamą apibrėžimą, nes persekiojimas nėra vienas atskiras veiksmas, jis apima įvairias elgesio formas, taip pat skiriasi persekiotojų motyvacija, išskiriamos įvairios persekiotojų tipologijos. Persekiojimo apibrėžimo svarba vertinant persekiojimo paplitimo mastą aptariama ir kitame šio darbo skyriuje.

1.1.2 Persekiojimo paplitimas

Išaugęs susidomėjimas persekiojimu paskatino nemažai tyrimų, kuriais buvo siekiama visapusiškai ištirti šį reiškinį bei nustatyti jo paplitimą įvairiose populiacijose. Atlikti bendruomenės tyrimai ir didėjantis persekiojimo aukų skaičius paneigė ankstesnius įsitikinimus, kad šis reiškinys paplitęs tik įžymių, visuomenėje garsių žmonių tarpe (Pathé ir Mullen, 2002). Vis dėlto realiai įvertinti persekiojimo paplitimo mastą bendroje populiacijoje yra sudėtinga, nes, kaip jau minėta prieš tai, tiek tyrėjai, tiek praktikai iki šiol nesutaria dėl bendros sąvokos. Daugumoje teisinių apibrėžimų egzistuoja du esminiai persekiojimo elementai – nepageidaujamo elgesio kartotinumai ir aukai keliami baimė, tačiau ir jie nėra griežtai apibrėžti, todėl tyrimuose varijuoja, pavyzdžiui, kai kurie tyrėjai (Westrup ir kt., 1999) iš vis neįtraukia baimės kriterijaus, priskirdami tiriamuosius persekiojimo aukams, kiti tyrėjai (pvz.: Tjaden ir Thoennes, 1998) persekiojimo aukams priskiria tik tuos tiriamuosius, kurie įvardijo, jog patirtas nepageidautinas elgesys jiems kėlė itin stiprią baimę, (cit pagal Logan ir Walker, 2009). Pasak Sheridain ir bendraautorių (2003) daugelis žmonių tam tikrame gyvenimo etape susiduria su vienokiu ar kitokiu persekiojančiu elgesiu, bet tikrieji persekiojimo paplitimo mastai nėra žinomi todėl, kad nėra visuotinio sutarimo, koks konkretus elgesys yra laikomas persekiojimu, kokios turi būti pasekmės, kad asmuo būtų laikomas persekiojimo auka, kokia yra minimali trukmė ir elgesio pasikartojimų skaičius.

Spitzberg (2002) remdamasis savo atliktos meta-analizės (nagrinėtos 103 studijos, susijusios su persekiojimo reiškiniu) duomenimis, teigia, kad persekiojimo paplitimo įvertinimas yra jautrus tyrimo dizainui. Pavyzdžiui, bendruomenės tyrimuose, kuriuose naudojama didelė reprezentatyvi imtis persekiojimo paplitimo procentas yra mažesnis nei daugelyje kitų mažesnių specifines imtis analizuojančių tyrimų. Taip pat persekiojimo paplitimo įvertinimas labai priklauso nuo apibrėžimo, kuris naudojamas tyrimuose (Sheridain ir kt. 2003). Svarbu pastebėti tai, jog norint įvertinti realų persekiojimo paplitimo mastą bendras sutarimas dėl sąvokų reikalingas ne tik mokslinėje erdvėje, bet ir visuomenėje. Pasak Amar (2007) kol kas dar trūksta aiškaus ir nuoseklaus persekiojimo apibrėžimo, kuris būtų priimtinas tiek teisinėje, tiek mokslinėje srityse, bei suprantamas visuomenėje. Mokslininkai dažniausiai naudoja apibrėžimus, paremtus elgesiu (persekiojimo formos, trukmė ir pan.) bei persekiotojų motyvacija (persekiotojų tipologijos); teisiniame kontekste dėmesys kreipiamas į aukai keliamą grėsmę, baimę, persekiotojo ketinimus bei galimus padarinius. Visuomenėje egzistuoja labai nevienodas supratimas, koks elgesys yra laikomas persekiojimu ir tai iš dalies atsispindi gaunamuose skirtinguose persekiojimo paplitimo tyrimų rezultatuose. Pasak Amar (2007), žmogus, negalintis identifikuoti tam tikro elgesio, kaip persekiojimo, bus mažiau linkęs apie tai pranešti ar kreiptis

pagalbos, nepaisant to, jog patiria psichologinį distresą ir kitas su tuo susijusias neigiamas psichologines pasekmes. Mullen ir kolegų (2000) teigimu persekiojimo tyrimų rezultatai iš esmės atspindi tik tuos atvejus, kurie yra pranešami, t.y., kai asmuo suvokia, kad yra persekiojamas ir praneša apie tai (cit. pagal Sheridan ir Blaauw, 2004). Tačiau ir ši egzistuojanti statistika nėra iki galo tiksli, nes taip pat pasitaiko ir netikrų persekiojimo pranešimo (angl. *false victimization*) atvejų, kai skatinami įvairių priežasčių, žmonės melagingai praneša apie patiriamą persekiojimą. Sheridan ir Blaauw (2004) atliktame tyrime, kuriame analizuojamos įvairios klaidingų persekiojimo pranešimų charakteristikos, iš visų nagrinėtų persekiojimo pranešimo atvejų 11,5% buvo klaidingi pranešimai (Sheridan ir Blaauw, 2004).

Iš esmės bet kas gali tapti persekiojimo auka, tačiau didžiausią tikimybę turi žmonės, dirbantys darbą susijusį su buvimu viešumoje (politikai, žiniasklaidos atstovai, viešojo sektoriaus darbuotojai), taip pat žmonės, turintys didesnę tikimybę užmegzti kontaktus su vienišais žmonėmis (studentai, jauni žmonės). Prieš tai buvęs pažeidžiamumas, patiriamas buitinis smurtas taip pat padidina riziką tapti persekiojimo auka (Sheridan ir kt., 2003). Tyrimų duomenys (Hall, 1998; Tjaden ir Thoennes, 1998) rodo, kad persekiojimo aukomis dažniausiai tampa jauno amžiaus žmonės, didžiausią grupę persekiojimo aukų sudaro 18 - 30 metų asmenys. Nors persekiojimą patiria tiek vyrai, tiek moterys, vis dėlto įvairaus pobūdžio persekiojimo aukomis dažniausiai tampa moterys (Björklund ir kt., 2010; Pathé ir Mullen, 2002; Spitzberg ir Cupach, 2007; Tjaden ir Thoennes, 1998).

Atlikti bendruomenių tyrimai, kuriuose naudotos didelės reprezentatyvios imtys (American National Violence Against Women Survey, 1998; The British Crime Survey, 1998) pateikia panašius rezultatus apie persekiojimo paplitimą bendroje populiacijoje – remiantis šių tyrimų duomenimis vidutiniškai 12-16% moterų ir 4-7 % vyrų gyvenimo eigoje patiria persekiojimą (cit. pagal Sheridan ir Blaauw, 2004; Tjaden & Thoennes, 1998). Tačiau mažesnių tyrimų duomenys apie persekiojimo paplitimą nėra vienareikšmiški. Spitzberg (2002) atliktoje meta-analizėje apibendrinus įvairius tyrimus gauti šiek tiek didesni skaičiai - nustatyta 23,5% moterų ir 10,5% vyrų patyrusių persekiojimą. Skirtingi skaičiai gaunami tiriant tam tikras populiacijas (universiteto studentus, smurto aukas, viešus asmenis ir kt.), pavyzdžiui Björklund ir kolegų (2010) atliktame Suomijos Universitetų studentų tyrime net 48,5% studentų įvardijo patyrę persekiojimą. Taip pat šiek tiek skiriasi ir įvairių šalių statistika, pasak Jagessar ir Sheridan (2004), tai gali lemti įvairūs kultūriniai skirtumai: skirtingas persekiojimo suvokimas, priklausantis nuo to, ar šalyje egzistuoja teisinis persekiojimo apibrėžimas, ar veikia persekiojimą inkriminuojantys įstatymai, taip pat nuo bendro nusikalstamumo ir smurto lygio šalyje, nuo moterų socialinės padėties ir apskritai nuo vyrų ir moterų santykių tradicijos. Minėtų autorių atlikto

tarpkultūrinio tyrimo rezultatai rodo, kad persekiojimo patyrimo mastas yra didesnis šalyje, kurioje bendras nusikalstamumo bei smurto lygis yra aukštesnis (Jagessar ir Sheridan, 2004).

Apibendrinat mokslinėje literatūroje pateikiamus duomenis galima teigti, jog įvertinti persekiojimo paplitimą nėra paprasta ir tikrieji persekiojimo paplitimo mastai vis dar lieka nežinomi. Siekiant tikslesnių duomenų reikalingi sistemingi moksliniai tyrimai, bendras mokslininkų susitarimas dėl persekiojimo apibrėžimo, taip pat svarbi informacijos sklaida visuomenėje.

1.1.3 Persekiojimo formos

Persekiotojai gali terorizuoti savo aukas panaudodami akivaizdžiai neteisėtus veiksmus, tokius kaip atviri grasinimai ar prievartos naudojimas, tačiau daugumos persekiotojų elgesys iš šalies atrodo gana įprastas ir nekeliantis grėsmės pvz.: telefoniniai skambučiai, įvairaus turinio laiškai, buvimas šalia aukos gyvenamosios ar darbo vietos ir pan. Nors pavienės tokios elgesio formos ir atrodo nekeliančios grėsmės, tačiau kalbant apie persekiojimą, svarbu įvertinti visą situacijos kontekstą ir tai, kaip pats asmuo, patiriantis tokį elgesį, vertina situaciją. Pasak Pathé ir Mullen (2002), kalbant apie persekiojimą, kaip baudžiamąją veiką, svarbesnė yra aukos reakcija, nei paties nusikaltėlio turimi motyvai. Svarbu išsiaiškinti, ar patiriamas elgesio formas pats asmuo suvokia kaip nepageidaujamas, bauginančias ar keliančias jam grėsmę. Vis dėlto, atkreipiant dėmesį į persekiojimo tyrimų autorių pateikiamus pavyzdžius, kuomet persekiojimo aukos dėl patiriamo persekiojimo kreipėsi pagalbos, galima manyti, kad į pačių aukų situacijos vertinimą ne visada pakankamai atsižvelgiama: „...kai kurios persekiojimo aukos išreiškia norą, kad jų persekiotojai panaudotų prieš jas fizinį smurtą tam, kad jų atvejis būtų vertinamas rimtai“. (Sheridan ir Grant, 2007, p.637), „...kreipimasis į teisėsaugos pareigūnus itin dažnai buvo sutinkamas tokių komentarų, kaip „jūs tiesiog perėtai reaguojate“ (Pathé ir Mullen, 1997, p.15) ir pan.

Kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, persekiojimas paprastai apima ne vieną nepageidaujamo elgesio formą. Blaaw ir kolegų (2002) atlikto tyrimo duomenimis persekiojimo aukos vidutiniškai įvardijo patyrusios 6 skirtingas persekiojančio elgesio formas, kitų autorių tyrimų duomenys taip pat panašūs (Dressing ir kt., 2005; Mullen ir kt., 1999) – vidutiniškai persekiotojai naudoja 3-5 skirtingas persekiojančio elgesio formas. Patiriamo persekiojančio elgesio formų skaičius yra susijęs su persekiojimo suvokimu, kuo daugiau nepageidaujamo elgesio formų patiria asmuo, tuo labiau jis linkęs identifikuoti save kaip persekiojimo auką (Amant, 2007).

Iki šiol atlikta nemažai tyrimų, kuriais buvo siekiama nustatyti, kokias būtent elgesio formas žmonės suvokia kaip persekiojimą (Amar, 2007; Jagessar ir Sheridain, 2004; Sheridan ir kt., 2001).

Sheridan su kolegomis (2001) atliko bendros populiacijos apklausą pateikdami 42 nepageidaujamo elgesio būdų sąrašą prašydami tiriamųjų įvertinti, koki elgesį jie priskirtų persekiojimui. Didžiausias sutarimas tarp tyrimo dalyvių (daugiau nei 90 %) buvo priskiriant persekiojimui tokias elgesio formas: pakartotinis stoviniavimas šalia darbo vietos ar skambinėjimas į darbovietę, po to, kai buvo atvirai pasakyta, jog toks elgesys nepageidautinas (96,5%), sekimas (95,7%), slaptas fotografavimas (95,7%), nuolatinis šnipinėjimas (95,7%), nuolatinis stoviniavimas šalia namų ar darbo vietos (93,1%), keistų ar grėsmingų daiktų siuntinėjimas į aukos namus ar darbo vietą (91,1%), dažni nepageidaujami telefoniniai skambučiai, nepaisant jų turinio (90,8%), važinėjimas šalia aukos namų ar darbovietės (90,2%), nuolatinis nepageidaujamų laiškų ar žinučių siuntinėjimas (90,2%) ir kt. (Sheridan ir kt., 2001). Kitų prieš tai minėtų tyrimų duomenys taip pat panašūs, tiriamieji persekiojimui dažniausiai priskiria tokias elgesio formas kaip bandymas užmegzti ar palaikyti kontaktą prieš žmogaus valią, sekimas, stoviniavimas šalia namų ar darbovietės, nepageidaujami telefono skambučiai (Amar, 2007). Jagessar ir Sheridan (2004) palygino dviejų kultūrų tyrimo rezultatus, siekiant išsiaiškinti, ar skirtingose kultūrose įvairios elgesio formos yra suvokiamos ir vertinamos panašiai – t.y. priskiriamos persekiojimui ar ne. Nepaisant to, jog buvo rasti keli kultūriniai skirtumai, tyrimo rezultatai rodo, jog net ir skirtingose kultūrose žmonės gana panašiai suvokia persekiojimą bei priskiria persekiojimui tas pačias elgesio formas. Vis dėlto tokių elgesio formų patyrimo dažnis lygintose kultūrose reikšmingai skyrėsi (Jagessar ir Sheridan, 2004).

Jau devintajame dešimtmetyje pradėjus plačiau domėtis persekiojimo reiškiniu atsirado tyrimų, nagrinėjančių įvairių persekiojimo formų paplitimą. Viename pirmųjų empirinių persekiojimo tyrimų Jason su kolegomis (1984) apklausė 50 Čikagos moterų, kurios patyrė persekiojimą iš vyrų po to kai nutrūko jų santykiai arba jos atsisakė juos pradėti. 92% tirtos imties įvardijo sulaukusios pasikartojančių nepageidaujamų telefono skambučių, 48 % teigė jog sulaukė nepageidaujamų bandymų užmegzti kontaktą, 26% buvo sekamos ar stebimos, 24 % teigė sulaukusios nepageidaujamų laiškų, beveik trečdalis tyrimo dalyvių įvardijo grasinimus ir fizinę prievartą (Janson ir kt., 1984). Vėlesni tyrimai pateikia panašius rezultatus, bandymas komunikuoti su aukomis telefonu, t.y. pasikartojantys įvairaus turinio skambučiai vis dar išlieka viena dažniausiai persekiotojų naudojamų persekiojimo formų (Dressing ir kt., 2005; Kamphuis ir kt., 2003; Kamphuis ir Emmelkamp, 2001; Mullen ir kt., 1999; Stieger ir kt., 2008; Westrup ir kt., 1999;). Nustatyti tokie atvejai, kai persekiotojas skambino aukai daugiau nei 200 kartų per 24 valandas (Mullen ir kt., 1999). Nepageidaujamų skambučių aukos paprastai sulaukia nepatogiu laiku, pavyzdžiui, labai anksti ryte ar darbo valandomis, kai persekiotojas skambina į aukos darbovietę (Pathé ir Mullen, 1997). Taip pat kaip dažniausios persekiojimo formos tyrimuose įvardinamas paprastų ar elektroninių laiškų bei įvairaus pobūdžio žinučių palikinėjimas

(Björklund ir kt., 2010) prisiartinimas viešumoje, grasinimai (Mullen ir kt., 1999), stoviniavimas šalia aukos namų, sekimas (Dressing ir kt., 2005, Mullen ir kt., 1999; Westrup ir kt., 1999) melagingos informacijos skleidimas (Kamphuis ir Emmelkamp, 2001). Pastaruoju metu vis daugiau kalbama apie atsirandančias naujas persekiojimo formas, tobulėjant elektroninėms technologijoms bei plečiantis jų vartotojų ratui bendravimas elektroninėje erdvėje daugeliui žmonių tapo neatsiejama gyvenimo dalimi, tačiau išaugusios bendravimo galimybės kartu paskatino ir naujas persekiojimo formas, tokias kaip virusių ar elektroninio šlamšto siuntinėjimas (angl. *spamming*), daiktų ar paslaugų užsakinėjimas aukos vardu, kontraversiškos informacijos apie auką platinimas Internetu ir pan. (Sheridan ir Grant, 2007). Cox ir Speziale (2009) pateikia pavyzdžių, kai persekiotojai, naudodami specialią programinę įrangą Spyware (liet. *šnipinėjanti programa*) be aukos žinios slapta įsilaužė į aukos asmeninį kompiuterį, jiems buvo prieinama visa jame esanti informacija, pateikiamas atvejis, kaip persekiotojas siuntinėjo elektroninius laiškus į aukos darbovietę iš aukos elektroninio pašto paskyros ir pan. Taigi, atsiradus naujoms persekiojimo formoms kartu daugėja tyrimų, nagrinėjančių persekiojimą elektroninėje erdvėje (angl. *cyberstalking*), vyksta mokslinės diskusijos, ar persekiojimas elektroninėje erdvėje turėtų būti išskiriamas kaip atskira socialinė problema ar vis tik elektroninės technologijos yra tik dar vienas persekiotojų naudojamas įrankis. Elektroninio persekiojimo išskyrimas skatina ir apibrėžia mokslinių tyrimų kryptį, tačiau kalbant apie poveikį aukoms Sheridan ir Grant (2007) tyrimo rezultatai rodo, kad nepriklausomai nuo to, ar asmuo buvo persekiojamas tik elektroninėje erdvėje, ar buvo naudotos mišrios persekiojimo formos, ar persekiotojas visiškai nenaudojo elektroninių komunikacijos priemonių, poveikis aukoms, tiek psichologinis, tiek socialinis bei finansinis, yra panašus ir statistiškai reikšmingai nesiskiria skirtingo pobūdžio persekiojimą patyrusių asmenų grupėse.

1.1.4 Persekiotojų tipologijos

Pradėjus plačiau kalbėti apie persekiojimą atsirado bandymų išskirti tam tikrus persekiojančio elgesio tipus, remiantis specifiniais persekiotojo elgesio bruožais, tam tikromis persekiotojo ir aukos charakteristikomis bei santykiu tarp persekiotojo ir aukos (Holmes, 1993; Zona ir kt., 1993;). Vieną pirmųjų persekiotojų tipologijų pasiūlė Holmes (1993), jis išskyrė persekiotojų tipus remiantis 6 kintamaisiais: aukos tipas (nepažįstama ar pažįstama); aukos pasirinkimo būdas (atsitiktinis ar iš anksto planuotas); motyvacija (vidinė ar išorinė); laukiama nauda (psichologinė ar materialinė); numatoma prievarta (nelinkęs ar linkęs panaudoti prievartą) bei seksualinis motyvas (yra ar nėra). Pavyzdžiui, anot Holmes (1993) aistros apimtų persekiotojų (angl. *lust stalkers*) aukomis dažniausiai tampa nepažįstami asmenys, pasirenkami atsitiktinai, persekiotojas yra vedamas vidinės motyvacijos bei

seksualinių motyvų, tikėtina, kad toks persekiotojas gali panaudoti prievartą (cit. pagal Cupach ir Spitzberg, 2004).

Zona ir kolegų (1993) teigimu santykis tarp aukos ir jos persekiotojo yra labai informatyvus aspektas, kuriuo remiantis galima geriausiai suprasti persekiotojo psichologines charakteristikas bei numatyti jo elgesį (cit. pagal Boon ir Sheridan, 2002). Šie autoriai skirstė persekiotojus į dvi grupes: tuos, kurie turėjo ankstesnį kontaktą su auka ir tuos, kurie neturėjo. Tie, kurie turėjo kontaktą, buvo suskirstyti į subkategorijas: pažįstami asmenys, klientai, kaimynai, profesiniai santykiai, pasimatymai, seksualiniai partneriai. Atsirado ir daugiau naujų klasifikacijų, kurios iš esmės buvo paremtos persekiotojo-aukos santykiu (Emerson ir kt. 1998; Fremouw ir kt. 1997; Harmon ir kt. 1995), pradėta atsižvelgti ne tik į ankstesnio kontakto buvimą ar nebuvimą, bet ir į kontakto specifiką, pavyzdžiui, į klasifikacijas buvo įtrauktas ir pseudokontaktas, kuomet persekiotojas mano, jog tarp jo ir aukos egzistuoja ypatingas ryšys, nors realaus ryšio niekada nebuvo ar buvo tik minimalus ankstesnis kontaktas (cit. pagal Boon ir Sheridan, 2002).

Persekiojimo klasifikacijos taip pat gali skirtis priklausomai nuo to, kokioje srityje ir koku tikslu jos yra naudojamos. Naujosios klasifikacijos ne tik aprašo skirtingus persekiotojų tipus, bet kartu pateikia ir rekomendacijas, orientuotas į persekiotojų elgesio prognozavimą, rizikos numatymą, galimų korekcijos priemonių taikymą ir pan. Pavyzdžiui, naujesnė klasifikacija, pritaikyta teisėsaugos pareigūnams buvo pasiūlyta Boon ir Sheridan (2001), ši klasifikacija suskirsto persekiotojus pagal jų motyvaciją į keturias grupes: buvusio partnerio persekiotojai (angl. *ex-partner harassment/stalking*); įsimylėję, aistros apimti persekiotojai (angl. *infatuation harassment*); persekiotojai, turintys psichikos sutrikimų (angl. *delusional fixation stalking*) bei sadistiniai persekiotojai (angl. *sadistic stalking*). Ši klasifikacija buvo sukurta, kad padėtų teisėsaugos pareigūnams, susiduriantiems su persekiojimo nusikaltimu, identifikuoti ir atskirti nusikaltėlius pagal jų turimus motyvus, taip pat įvertinti persekiojimo keliamą grėsmę aukai. Ši klasifikacija ne tik apibūdina persekiotojų tipus, bet tuo pačiu yra pateikiamas ir praktinis aspektas - kiekvienu atveju teisėsaugos pareigūnams yra pateikiamos rekomendacijos (Boon ir Sheridan, 2001). Naujausios persekiotojų klasifikacijos taip pat yra naudojamos vertinant persekiotojų riziką, siekiant sumažinti pakartotinio nusikalstamumo tikimybę. Pavyzdžiui, Mohandie su kolegomis (2006) pasiūlė klasifikaciją RECON paremtą santykiu (ar persekiotojas ir auka turėjo ankstesnį kontaktą, jei taip, tai kokio pobūdžio) bei kontekstu (ar neturėjusiųjų ankstesnio kontakto auka buvo viešai žinomas asmuo, ar nežinomas asmuo, tiesiog esantis persekiotojo aplinkoje). Naudojantis šia tipologija atlikti persekiotojų pakartotinio nusikalstamumo tyrimai (Eke ir kt., 2011) patvirtina klasifikacijos autorių išvadas, kad buvę partneriai persekiotojai yra didžiausios rizikos kategorija. Šie persekiotojai linkę dažniau pakartotinai nusikalsti,

taip pat dažniau pažeidžia lygtinio paleidimo sąlygas bei linkę įvykdyti naujus persekiojimo nusikaltimus lyginant su kitomis persekiotojų kategorijomis (Eke ir kt., 2011). Persekiotojo ir aukos ryšių sąsajos su persekiojimo ypatumais plačiau aptariamos kitame šio darbo skyriuje.

1.2 Aukos ir persekiotojo ryšių sąsajos su persekiojimo ypatumais

Kaip aptarta ankstesniame skyriuje, egzistuoja skirtingos persekiotojų ir jų aukų kategorizacijos, ir vis dėlto santykis tarp persekiotojo ir aukos išlieka labai svarbiu aspektu vertinant tiek persekiojimo paplitimą, tiek intensyvumą, tiek persekiojimo pasekmes aukai. Bendruomenės tyrimų duomenimis artimais ryšiais su auka susiję asmenys - tai pati didžiausia persekiotojų grupė, apimanti buvusių sutuoktinius, sugyventinius, vaikus/merginas, taip pat tai gali būti kitokie artimi ryšiai pvz.: artimi draugai, ilgalaikiai verslo partneriai ir pan. Spitzberg ir Cupach (2007) savo meta-analizėje nurodo, kad beveik 80% atvejų persekiotojas yra aukai žinomas asmuo. Kai kurie tyrimai rodo labai didelį buvusių partnerių persekiojimo mastą, pavyzdžiui, Mohandie ir kolegų (2006), Blaaw ir kolegų, (2002) tirtose imtyse apie 50% visų persekiojimo atvejų sudarė buvusių partnerių persekiotojai. Tačiau duomenys apie buvusių partnerių persekiojimo paplitimą nėra vienareikšmiški, pavyzdžiui, Björklund su kolegomis nurodo, kad buvę partneriai sudarė 25% persekiotojų, tuo tarpu 55% persekiotojų buvo aukai žinomi asmenys. Nepaisant to, daugelio tyrimų duomenys patvirtina, kad tik nedidelis procentas persekiotojų yra aukai visiškai nepažįstami asmenys, pavyzdžiui Blaaw ir kolegų (2002) tyrimo duomenimis net 68% aukų prieš tai turėjo intymių santykių su persekiotoju, 26% aukų buvo pažįstamos su persekiotoju ir tik 6% atvejų persekiotojas buvo aukai nepažįstamas asmuo (Blaaw ir kt., 2002). Nors, persekiojimo artimuose ryšiuose, kaip ir kitų rūšių persekiojimo, aukomis dažniau tampa moterys, vis tik, kaip pažymi Wigman (2009), vyrai sudaro gana didelę dalį buvusių partnerių persekiojimo aukų.

Logan ir Walker (2009) išskyrė kelis aspektus, kuriais persekiojimo artimuose ryšiuose patirtis skiriasi nuo kitų persekiojimo rūšių. Visų pirma buvusių partnerių ar kitų artimais ryšiais susijusių asmenų persekiojimas yra glaudžiai susijęs su buvusių santykių istorija ir kontekstu, pavyzdžiui, aukos santykiuose patyrusios fizinį smurtą ar prievartą jaučia didesnę baimę dėl persekiojimo veiksmų, nei tos, kurios santykiuose smurto nebuvo patyrusios. Santykių istoriją taip pat suteikia platesnį spektrą persekiojimo taktikų, nes tokie persekiotojai paprastai žino savo aukų silpnybes, baimes, paslaptis, asmeninio gyvenimo detales susijusias su jų darbu, šeima, draugais, kasdieniniais įpročiais ir pan. Tai patvirtina tyrimų duomenys, rodantys tai, kad artimais ryšiais su auka susiję asmenys ar buvę partneriai

panaudoja daugiau persekiojančio elgesio formų, lyginant su nepažįstamais ar mažai pažįstamais aukai persekiotojais (cit. pagal Sheridan ir kt., 2003a).

Ne tik persekiojimo intensyvumas, bet ir persekiojimo trukmė taip pat yra susijusi su persekiotojo ir aukos santykiu. Persekiojimas artimuose ryšiuose paprastai yra ilgiau besitęsiantis procesas, pavyzdžiui, Björklund su kolegomis (2010) nustatė, kad nepažįstami asmenys statistiškai reikšmingai trumpiau persekiojo savo aukas (vidutinė persekiojimo trukmė 2 mėnesiai) nei buvę partneriai ar pažįstami asmenys (abiejų grupių vidutinė persekiojimo trukmė daugiau nei 1 metai). Kitų autorių duomenys apie persekiojimo trukmę artimuose ryšiuose taip pat panašūs, pavyzdžiui, Janson su kolegomis (1984) tyrė moteris, kurios patyrė persekiojimą iš buvusių partnerių po to, kai nutraukė santykius ar atsisakė susitikinėti, tyrimo duomenimis toks persekiojimas vidutiniškai truko 13 mėnesių (nuo 1 iki 120 mėnesių) (Janson ir kt., 1984). McEwan su kolegomis (2009) taip pat pateikia labai panašius rezultatus – didžioji dauguma buvusių partnerių persekiotojų savo aukas persekiojo nuo 2 savaičių iki 1 metų. Mullen ir kolegų (1999) tyrimas parodė, jog tais atvejais, kai persekiotojai siekė išlaikyti aukos kontrolę nutrūkus santykiams, persekiojimo trukmė buvo ilgesnė nei kitais persekiojimo atvejais. Pasak Davis ir Chipman (1997), buvusių partnerių persekiojimo atveju kuo daugiau persekiotojas yra investavęs į santykius, tuo ilgesnė yra persekiojimo trukmė pvz.: jei auka ir persekiotojas turėjo ilgai trunkančius santykius, ypač jei kartu turi vaikų. Ir priešingai, jei tai buvo trumpalaikiai romantiniai ryšiai tikėtina, kad persekiojimas bus trumpalaikis (Davis ir Chipman, 1997).

Apžvelgiant mokslinius tyrimus, pateikiančius persekiotojo ir aukos ryšių sąsajas su persekiojimo ypatumais (Logan ir Walker, 2009; Logan ir Walker, 2010; Mohandie ir kt.; 2006; Sheridan ir kt., 2003a) išryškėja tai, jog buvę partneriai persekiotojai yra išskirtinė kategorija vertinant tiek paplitimą, tiek rizikos laipsnį bei tai, kaip stipriai persekiojantis elgesys sekina auką. Buvę partneriai yra labiau linkę grasinti savo aukoms, taip pat jų persekiojantys veiksmai yra dažnesni, intensyvesni bei grėsmingesni negu mažai pažįstamų asmenų ar nepažįstamųjų (Logan ir Walker, 2009; Logan ir Walker, 2010). Pasak Mohandie ir kolegų (2006) buvę partneriai daug dažniau ir intensyviau persekioja savo aukas, jie labiau linkę užgaulioti, grasinti bei panaudoti prievartą. Taip pat jie dažnai manipuliuoja bauginami savo aukas suicidiniais ketinimais, pavyzdžiui, teigdami, kad jie nusižudys, prieš tai pranešę aplinkiniams, kad tai aukos kaltė, kad auka jaus kaltę dėl jo savižudybės visą likusį gyvenimą ir pan. (Cox ir Speziale, 2009). Lyginant buvusius partnerius su kitomis persekiotojų grupėmis, artimai su auka nesusiję asmenys rečiau naudoja tiesioginius atvirus grasinimus (Mohandie ir kt., 2006). Kiti tyrimai taip pat patvirtina tai, jog persekiotojai, kuriuos su auka prieš tai siejo artimas, intymus ryšys, labiau linkę tiek grasinti smurtu, tiek realiai panaudoti smurtą prieš savo aukas

(Björklund ir kt., 2010; Eke ir kt., 2011; Kamphuis ir Emmelkamp, 2001; Mullen ir kt., 1999; Pathé ir Mullen, 1997; Sheridan ir Davies, 2001).

Persekiootojo ir aukos ryšys gali būti susijęs su pasekmėmis aukai ne tik tiesiogiai (pažįstamų persekiotojų veiksmai intensyvesni, grėsmingesni), tačiau ir netiesiogiai, dėl galimo paramos ir palaikymo trūkumo. Artimuose ryšiuose, ypač jei persekiotojas yra buvęs partneris, persekiojimas dažniausiai pasireiškia kaip galios kova, persekiojimo veiksmai yra nukreipti į aukos kontrolę. Dažnai persekiotojas yra vedamas suvokto atstūmimo, bijodamas prarasti savo galią jis ima persekioti auką siekdamas ją kontroliuoti. Toks persekiojimas neretai apima manipuliaciją, kontrolę, bauginimus ir psichologinės jėgos demonstravimą aukos atžvilgiu (Davis ir Chipman, 1997). Dauguma tokio persekiojimo aukų yra patyrusios priekabiavimą dar besitęsiant santykiams, pavyzdžiui sekimą, grasinimus, perdėtą kontrolę, prievartą, fizinį smurtą (Logan ir Walker, 2009; Nobles ir kt., 2009). Nors Pathé ir Mullen (2002) teigimu toks elgesys nėra vadinamas persekiojimu tol, kol auka nenutraukė artimų ryšių bei aiškiai ir nedviprasmiškai išreiškė norą daugiau neturėti jokių kontaktų su buvusiu partneriu, tačiau net ir nutraukus ryšius tokios aukos, tikėtina, gali patirti daugiau neigiamų persekiojimo pasekmių, nes ir toliau kliudoma bet kokioms jų pastangoms pakeisti esamą situaciją, stengiamasi atriboti aukas nuo draugų, šeimos ar kitų galimos paramos šaltinių (Logan ir Walker, 2009). Visuomenės požiūrio į persekiojimą tyrimai atskleidžia tai, jog didžioji dalis žmonių mano, jog persekiojimo artimuose ryšiuose aukos (tiek buvusių partnerių, tiek pažįstamų asmenų) pačios yra atsakingos dėl to, kad yra persekiojamos, lyginant su aukomis, kurios yra persekiojamos nepažįstamų asmenų. Manoma, kad tam tikri jų pačių veiksmai išprovokavo tokį elgesį, ir netgi manoma, kad tokiais atvejais policijos įsikišimas yra mažiau reikalingas, nei tais atvejais, kai persekiotojas yra nepažįstamas (Sheridan ir kt., 2003b). Kamhuis (2003) pažymi, kad ilgėjant persekiojimo trukmei, mažėja aukų pasitenkinimas gaunama socialine parama, aukos mano, kad yra vis sunkiau gauti joms reikalingos paramos ar palaikymo iš aplinkinių. Pasak Brewin (2003) socialinės paramos nebuvimas yra vienas iš pagrindinių faktorių, leidžiančių prognozuoti neigiamų psichologinių simptomų pasireiškimą po patirtų sunkių išgyvenimų ar trauminių įvykių. Paramos, palaikymo trūkumas, neigiamos aplinkinių reakcijos yra susijusios su blogesne adaptacija bei intensyvesnėmis stresinėmis reakcijomis. Taigi apibendrinant pateikiamus duomenis galima teigti, kad persekiojimo artimuose ryšiuose aukos turi didesnę riziką patirti neigiamas persekiojimo pasekmes, kurios aptariamos kitame šio darbo skyriuje.

1.3 Persekiojimo pasekmės aukai

Persekiojimas, kaip pasikartojantis nepageidaujamas ir kartu bauginantis brovimasis į žmogaus gyvenimą neišvengiamai paveikia auką ir lemia pokyčius tiek socialiniame, tiek psichologiniame lygmenyje. Aukos neretai yra priverstos keisti savo socialinį ar net profesinį gyvenimą, pvz.: pakeisti savo dienotvarkę, kasdieninius įpročius, transporto maršrutus, imtis papildomų apsaugos priemonių namuose, pasikeisti telefono numerį, netgi keisti darbo ir/ar gyvenamąją vietą (Blaauw ir kt., 2002; Kamphuis ir kt., 2003; Pathé ir Mullen, 1997). Sheridan ir Grant (2007) pažymi, kad persekiojami asmenys patiria įvairias tiek trumpalaikes, tiek ilgalaikes neigiamas pasekmes, net jeigu persekiojojo veiksmai ir nekelia fizinės grėsmės. Kaip teigia Wigman (2009), priešingai nei plačiai manoma, persekiojimo aukomis tapę vyrai susiduria su tokiomis pačiomis neigiamomis persekiojimo pasekmėmis kaip ir moterys. Wigman (2009) atliktoje apžvalgoje pažymima, kad tiek vyrai, tiek moterys yra vienodai dažnai linkę grasinti, bauginti savo aukas, gadinti jų nuosavybę ir netgi panaudoti smurtą. Taigi, tiek vyrai, tiek moterys gali patirti neigiamas tokio elgesio pasekmes. Vis dėlto, vyrai yra mažiau linkę apie tai kalbėti, jie dažniau baiminasi, kad aplinkiniai jų patirčių nevertins rimtai.

Apžvelgus mokslinėje literatūroje aptariamą persekiojimo patyrimo poveikį aukoms, galima teigti, kad jis apima beveik visas asmens funkcionavimo sritis ir stipriai paveikia žmogaus psichologinę gerovę (angl. *psychologica well-being*) (Dressing ir kt., 2005; Stieger ir kt., 2008). Remiantis neigiamų persekiojimo pasekmių aukoms tyrimais galima išskirti tokias šių pasekmių grupes:

Psichologinės pasekmės. Pathé ir Mullen (1997) vieni pirmųjų sistemingai tyrinėjo persekiojimo pasekmes aukoms, šio tyrimo duomenimis 84% žmonių, patyrusių persekiojimą, kaip pasekmę įvardijo padidėjusį nerimo lygį, 75% teigė tam tikru momentu jautę stiprų bejėgiškumo jausmą, 65% jautė padidėjusią agresiją, 55% vargino lėtinis nuovargis ir silpnumas, beveik ketvirtadalis persekiojimo aukų teigė rimtai svarstę apie savižudybę ar net mėginę žudyti. Kitų tyrimų (Dressing ir kt., 2005; Stieger ir kt., 2008) rezultatai panašūs, dažniausiai persekiojimo aukų nurodomi psichologiniai simptomai yra padidėjęs sujaudinimas bei nerimas, taip pat daugumai aukų pasireiškia depresiškumas (26-28%), padidėjęs įtarumas (39-44%), kylančios agresyvios mintys (31-49%) bei panikos atakos (11-14%). Tyrimų duomenys (Blaauw ir kt., 2002; Kamphuis ir kt., 2003; Kamphuis ir Emmelkamp, 2001; Pathé ir Mullen, 1997) rodo, kad daugiau negu pusė persekiojimo aukų įvardija įvairius emocinius simptomus, kuriuos paprastai išgyveną trauminius įvykius patyrę asmenys, pavyzdžiui nuolat iškylantys su persekiojimu susiję vaizdiniai bei sapnai, emocinis atbukimas, atsitraukimo, izoliacijos jausmas, panikos atakos, savęs kaltinimas ir kt. Net 37% Pathé ir Mullen (1997) tyrimo aukų atitiko

diagnostinius Potrauminio Streso Sutrikimo simptomus (angl. *post-traumatic stress disorder*, PTSD), kriterijus pagal DSM-IV (Psichikos sutrikimų diagnostikos ir statistikos vadovas, 1994). Šie simptomai dažniau pasireiškė aukoms, kurios patyrė tokias elgesio formas kaip sekimas ar fizinė prievarta, taip pat toms aukoms, kurias prieš tai su persekiotoju siejo intymūs ryšiai (Pathé ir Mullen, 1997). Dressing ir kolegų (2005) tyrimo duomenimis persekiojimo aukos buvo labiau psichologiškai priklausomos (surinko aukštesnius psichologinio priklausomumo skalės balus), autorių teigimu nors tai gali padidinti riziką tapti persekiojimo auka, tačiau kita vertus, ilgai besitęsianti persekiojimo patirtis taip pat sumažina asmens nepriklausomumo bei pasitikėjimo savimi jausmą. Kamphuis ir kolegų (2003) nustatė, kad toks asmenybės bruožas kaip atvirumas patirčiai neigiamai koreliavo su persekiojimo patyrimo trukme, pasak šių autorių, persekiojimo patirtis pažeidžia bazinius žmogaus įsitikinimus, susijusius su saugumu, stabilumu, įvykių numatomumu, taigi ilgą laiką patiriamas persekiojimas gali lemti net asmenybinius pokyčius, tokius kaip sumažėjęs atvirumas patirčiai.

Fizinės pasekmės. Fizinės persekiojimo pasekmės yra glaudžiai susiję su psichologinėmis reakcijomis, nuolat patiriamas stresas ir psichologinė įtampa dėl patiriamo persekiojimo įtakoja ir tam tikrų fizinių simptomų atsiradimą, didžioji dauguma persekiojimą patyrusių aukų įvardijo patyrusios tokius fizinius simptomus kaip padidėjęs psichomotorinis sužadinimas, drebulys, nemiga, apetito sutrikimai, pykinimas ar šleikštulys, griežimas dantimis miego metu ir kt. (Blaauw ir kt., 2002; Pathé ir Mullen, 1997). Beveik pusė persekiojimo aukų nurodė padažnėjusius ir sustiprėjusius galvos skausmus (Pathé ir Mullen, 1997).

Socialinės pasekmės. Pathé ir Mullen (1997) tyrimo duomenimis net 94% persekiojimo aukų buvo priverstos iš esmės pakeisti savo gyvenimo būdą ar tam tikrus socialinio gyvenimo įpročius. Cox ir Speziale (2009) pateiktuose pavyzdžiuose persekiojimo aukos teigė turėjusios atsisakyti bendruomenės renginių ir kitų socialinių veiklų, nes persekiotojas pasirodydavo visur, kur tik žinojo ar numanydavo būsiant savo auką. Pathé ir Mullen (1997) tyrimas patvirtina, kad didžioji dauguma aukų pradėjo vengti tam tikrų vietų, kuriose galėtų susidurti su persekiotoju, taip pat daugelis jų pakeitė savo kasdieninius maršrutus, pasikėlė telefono numerį, elektroninio pašto adresą, kelios persekiojimo aukos nurodė, kad slėpdamosi nuo persekiotojo netgi turėjusios pasikeisti pavardę ar persikelti į kitą gyvenamąją vietą, tačiau net ir persikrausčius aukos neretai gyvena nuolatinėje baimėje, kad persekiotojas vėl pasirodys (Cox ir Speziale, 2009). Neretai persekiotojai savo veiksmais paveikia ir trečiuosius asmenis, t.y. aukos šeimą ar draugus (Kamphuis ir kt., 2003), daugelis aukų nurodo praradusios ryšius su joms svarbiais asmenimis (Blaauw ir kt., 2002; Kamphuis ir kt., 2003; Pathé & Mullen, 1997). Pathé ir Mullen (1997)

pateikia pavyzdį, kai persekiotojo veiksmai buvo nukreipti į trečiuosius asmenis, net ir artimai nesusijusius su auka „...persekiotojas stipriai apgadindavo bet kurio vyro, atvykusio į aukos namus, automobilį, kai kurie iš jų buvo tiesiog prekių pristatytojai“.

Ekonominės pasekmės. Tyrimai rodo, kad daugelis persekiojimo aukų taip pat kenčia ir finansines pasekmes (Blaauw ir kt. 2002; Pathé ir Mullen, 1997; Tjaden ir Thoennes, 1998), pavyzdžiui, finansinius praradimus, susijusius su darbo nutraukimu, darbo valandų skaičiaus sumažinimu ir pan. Taip pat išleidžia pinigų papildomai apsaugai namuose, darbovietėje ar transporto priemonėse (signalizacijų įrengimas, ginklo savigynai įsigijimas ir kt.) Neretai aukos yra priverstos keisti sulaužytą, sugadintą ar pavogtą nuosavybę, kaip nurodo Pathé ir Mullen (1997) 36% aukų teigė turėjusios tiesioginių finansinių nuostolių dėl sugadintos nuosavybės, dažniausiai persekiotojai apgadindavo aukos automobilį (subraižymai, *graffiti* piešiniai, pradurtos automobilio padangos ir kt.) arba gyvenamąją vietą (išdaužti langai, aprašinėtos sienos, sulaužytos pašto dėžutės ir kt.).

Tyrimuose pateikiama informacija rodo, kad persekiojimo aukos patiria nemažai neigiamų pasekmių, vis tik ne visos jų kreipiasi pagalbos. Tyrimų rezultatai apie aukų pagalbos siekimą skiriasi ir galima manyti, kad jie priklauso nuo tiriamųjų imties, pavyzdžiui Pathé ir Mullen (1997) nurodo, kad visos jų tyrime dalyvavusios persekiojimo aukos siekė pagalbos, 78% jų kreipėsi į šeimą ar draugus, 69% kreipėsi į policiją, 44% konsultavosi su gydytojais, 38% konsultavosi su teisininkais. Westrup ir kolegos (1999) savo tyrime nurodo, kad 42% persekiojimo aukų kreipėsi į policiją, tuo tarpu Dressing ir kolegos (2005) nurodo, kad į policiją pagalbos kreipėsi tik 20 % aukų. Reyns ir Englebrecht (2010) tyrinėję persekiojimo aukų sprendimą kreiptis į policiją nurodo, kad patiriama baimė ir tiesioginiai grasinimai buvo susiję su aukų sprendimu pranešti apie atvejį policijai. Autorių teigimu dažniau kreipėsi aukos, patyrusios persekiojimą elektroninėje erdvėje iš savo buvusių partnerių, taip pat dažniau buvo pranešami tokie atvejai, kai aukoms buvo žinoma jų persekiotojų kriminalinė praeitis. Vis tik, kaip pažymi Sheridan su kolegomis (2002) net ir besikreipiančios persekiojimo aukos ne visada sulaukia tinkamos pagalbos dėl per menko specialistų reagavimo į situaciją, įrodymų trūkumo ir pan.

Apibendrinus literatūroje pateikiamus duomenis galima teigti, kad persekiojimas paprastai paliečia daugelį aukos gyvenimo sričių, sukelia neigiamas emocines reakcijas, priverčia apriboti socialines veiklas, imtis papildomų apsaugos priemonių. Persekiojimas neretai paliečia ne tik pačią auką, bet įtraukia ir artimiausią jos aplinką, t.y. šeimą bei draugus. Vis dėlto persekiojimo aukoms ne visada užtikrinama tinkama pagalba.

1.3.1 Psichologinių persekiojimo pasekmių sąsajos su persekiojimo ypatumais

Kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, priešingai nuo daugelio kitų kriminalinių nusikaltimų, persekiojimas paprastai tęsiasi ilgą laiką ir apima ne vieną persekiojančio elgesio formą, tai pasireiškia besikartojančiu ir kartu neprognazuojamu brovimusi į aukos gyvenimą. Psichologijoje jau seniai yra kalbama apie tai, kad ilgalaikis streso išgyvenimas yra susijęs su įvairiomis neigiamomis psichologinėmis pasekmėmis ir net somatiniais sutrikimais. Taigi, asmuo, ilgą laiką patiriantis įvairias pasikartojančias persekiojimo formas, paprastai jaučia nuolatinę įtampą, situacijos kontrolės praradimą, bejėgiškumą, gyvena nuolatinės grėsmės ir baimės būsenoje, nepaisant to, kad galbūt nėra išorinės grėsmės ar fizinės prievartos (Kamphuis ir kt., 2003; Pathé ir Mullen, 2002).

Psichologinės persekiojimo pasekmės pradėtos tyrinėti palyginti neseniai (Blaauw ir kt., 2002; Kamphuis ir kt., 2003; Kamphuis ir Emmelkamp, 2001; Logan ir Walker, 2010; Pathé ir Mullen, 1997; Westrup ir kt., 1999), šie tyrimai patvirtina, kad persekiojimo aukų populiacijoje pasireiškia daug psichopatologijos simptomų. Vis dėlto mažai žinoma apie specifinių elgesio būdų ir kitų persekiojimo ypatumų sąsajas su psichologinėmis pasekmėmis aukai. Blaaw su kolegomis (2002) siekė nustatyti persekiojimo ypatumų (persekiojimo būdų, trukmės, intensyvumo, persekiotojo ir aukos santykio ir kt.) sąsajas su psichopatologijos simptomų pasireiškimu persekiojimo aukų populiacijoje. Tyrimo duomenys rodo, jog didesnis simptomatikos lygis pasireiškė toms aukoms, kurios buvo sekamos ar gadinama jų nuosavybė. Aukoms taip pat nustatyta daugiau simptomų, kai persekiojimas apėmė 6 ir daugiau skirtingų elgesio būdų, kai buvo itin intensyvus (persekiojantis elgesys pasireiškė kasdien) bei persekiojimo intensyvumas išliko stabilus, t.y. su laiku intensyvumas nemažėjo. Kamphuis ir kolegos (2003) taip pat patvirtina, kad persekiojimo trukmė, formų skaičius bei smurtiniai veiksmai taip pat statistiškai reikšmingai susiję su potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumu persekiojimo aukų populiacijoje. Vis dėlto tam tikri tyrimų duomenys yra prieštaringi, priešingai nei nustatė Pathé ir Mullen (1997), Blaaw ir kolegų (2002) atliktame tyrime psichopatologijos simptomų pasireiškimas ir jų išreikštumo lygis nebuvo susijęs su aukos ir persekiotojo ryšiais.

1.3.2 Psichologinių persekiojimo pasekmių įvertinimo problemiškas

Nors mokslinėje literatūroje vis dažniau kalbama apie neigiamas persekiojimo pasekmes aukoms, vis dėlto psichologinių persekiojimo pasekmių įvertinimas nėra paprastas. Nėra aišku, kiek tam tikros pasekmės yra susijusios su konkrečia persekiojimo situacija, gali būti, kad kai kurie aukų patiriami psichologiniai simptomai yra persekiojimo pasekmės, persidengiančios su jau iki tol buvusiu

pažeidžiamumu (Blaauw ir kt., 2002). Pasak Brewin (2003), nėra įmanoma numatyti, kokias pasekmes sukels tam tikras stresinis įvykis, nenagrinėjant pačio žmogaus ir jo požiūrio į save bei jį supantį pasaulį. Žmogaus reakcija į stresinius, traumuojančius įvykius yra biopsichosocialinis reiškiny, tai reiškia, kad žmogaus adaptacija ir tam tikrų simptomų pasireiškimas priklauso ne tik nuo pačio įvykio, bet ir nuo kitų – psichologinių, biologinių ir socialinių veiksnių, kurie dažnai tarpusavyje yra susiję (Brewin, 2003). Blaaw ir kolegų (2002) tyrimo duomenimis, kai kurios iš aukų patyrė itin gąsdinanti, intensyvų ir grėsmę kelianti persekiojimą ir, nepaisant to, joms pasireiškė tik keli psichopatologijos simptomai, tuo tarpu kitoms aukoms, kurios nebuvo persekiojamos labai intensyviai, pasireiškė daug psichopatologijos simptomų. Taip pat šių autorių atlikta regresinė analizė atskleidė tai, kad persekiojimo bruožai (trukmė, intensyvumas, aukos ir persekiotojo santykis ir kt.) paaiškina tik 9% psichopatologijos simptomų išreikštumo sklaidos. Tokie rezultatai leidžia manyti, kad individualūs skirtumai yra svarbesni aiškinant atsaką į traumuojančius įvykius, nei pačio įvykio pobūdis (Blaaw ir kt., 2002), vis dėlto, kaip pabrėžia Kamphuis ir kolegės (2003) vertinant persekiojimo pasekmes vis tik svarbu atsižvelgti tiek į stresoriaus (persekiojimo situacijos), tiek į asmeninius veiksnys, šie autoriai nustatė, kad toks asmeninis veiksnys kaip, įveikos stilius yra svarbus prognozuojant psichologines pasekmes, jų tyrimo duomenimis pasyvus įveikos stilius (atsitraukimas, vengimas ir pan.) yra susijęs su potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumu persekiojimo aukų populiacijoje. Tačiau tam tikrų situacinių veiksnių, pavyzdžiui persekiotojo ir aukos santykio, svarba prognozuojant įvairias persekiojimo pasekmes nėra aiški. Tik keli tyrimai analizuoja persekiojimo pasekmių pasireiškimą priklausomai nuo persekiotojo ir aukos ryšio (Blaaw ir kt., 2002; Pathé ir Mullen 1997), tačiau ir šių tyrimų rezultatai yra prieštaringi, tuo tarpu dauguma persekiojimo pasekmių tyrimų arba analizuoja persekiojimo pasekmes bendroje persekiojimo aukų populiacijoje, neatsižvelgiant į persekiotojo ir aukos ryšius (Dressing ir kt., 2005; Kamphuis ir Emmelkamp, 2001; Stieger ir kt., 2008; Westrup ir kt., 1999), arba atskirai analizuojamos tik artimuose ryšiuose persekiojimą patyrusių aukų išgyvenamos persekiojimo pasekmės (Kamphuis ir kt., 2003; Logan ir Walker, 2010).

Apibendrinus persekiojimo pasekmių tyrimus galima teigti, kad persekiojimo pasekmių įvertinimas yra sudėtingas procesas, palyginus nedaug yra žinomas apie tam tikrų persekiojimo pasekmių sąsajas tiek su situaciniais persekiojimo veiksniais, tiek su asmeniniais persekiojimo aukų veiksniais.

1.4 Tyrimo problema, tikslas, uždaviniai ir hipotezės

Problema: persekiojimas, kaip rimta socialinė problema įvardintas ir pradėtas plačiau tyrinėti tik palyginti neseniai. Vis dar vyksta mokslinės diskusijos dėl persekiojimo apibrėžimo, analizuojamos persekiojimo sąsajos su pasekmėmis aukai. Lietuvoje persekiojimo reiškinyje praktiškai nėra tyrinėtus, mokslinėje literatūroje aptinkamas tik vienas teorinis straipsnis (Čėsniienė ir Čėsna, 2006), aptariantis teisinės ir psichologinės persekiojimo problemas, tačiau nerasta jokių empirinių tyrimų. Užsienio mokslinėje literatūroje pažymima, kad persekiojimo patyrimas skiriasi priklausomai nuo aukos ir persekiotojo ryšių, be to aptinkami prieštaringi duomenys apie šių ryšių sąsajas tiek su persekiojimo ypatumais, tiek su pasekmėmis aukai. Atsižvelgiant į tai šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas persekiojimo suvokimo ir patyrimo ypatumų, priklausomai nuo aukos ir persekiotojo santykio, analizei. Taip pat ieškoma persekiojimo ypatumų sąsajų su pasekmėmis aukai.

Tikslas: Šio darbo tikslas ištirti persekiojimo artimuose ir neartimuose ryšiuose ypatumus, apimančius persekiojimo suvokimą, patyrimą ir persekiojimo pasekmes, bei nustatyti patirto persekiojimo ypatumų sąsajas su psichologinėmis pasekmėmis aukai.

Uždaviniai:

- 1) Nustatyti, kokias elgesio formas tiriamieji suvokia kaip persekiojimą.
- 2) Palyginti persekiojimo suvokimą nepatyrusiųjų persekiojimo ir patyrusiųjų persekiojimą artimuose bei neartimuose ryšiuose tiriamųjų grupėse.
- 3) Palyginti persekiojimo patyrimo ypatumus patyrusiųjų persekiojimą artimuose bei patyrusiųjų persekiojimą neartimuose ryšiuose tiriamųjų grupėse.
- 4) Palyginti persekiojimo patyrimo pasekmes patyrusiųjų persekiojimą artimuose bei patyrusiųjų persekiojimą neartimuose ryšiuose tiriamųjų grupėse.
- 5) Ištirti fizinių, emocinių bei socialinių/finansinių persekiojimo pasekmių bei su persekiojimu susijusių potrauminio streso sutikimo simptomų išreikštumo sąsajas su persekiojimo trukme ir patirtų persekiojančio elgesio formų skaičiumi.

Hipotezės:

- 1) Persekiojimui priskiriamų elgesio formų skaičius statistiškai reikšmingai skiriasi trijose persekiojimo patyrimo grupėse: nepatyrusių persekiojimo, patyrusių persekiojimą artimuose ryšiuose bei patyrusių persekiojimą neartimuose ryšiuose.
- 2) Artimuose ryšiuose patirtas persekiojimas yra intensyvesnis, nei neartimuose ryšiuose.
- 3) Neigiamas su persekiojimo patirtimi susijusias pasekmes įvardija daugiau Artimų ryšių grupės tiriamųjų nei Neartimų ryšių grupės tiriamųjų.
- 4) Patyrusių persekiojimą artimuose ryšiuose potrauminio streso sutrikimo simptomai yra labiau išreikšti negu patyrusių persekiojimą neartimuose ryšiuose.
- 5) Yra statistiškai reikšmingas teigiamas ryšys tarp persekiojimo sukeltų pasekmių skaičiaus ir persekiojimo trukmės bei patirtų persekiojančio elgesio formų skaičiaus.
- 6) Potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumas yra statistiškai reikšmingai susijęs su persekiojimo trukme bei patirtų persekiojančio elgesio formų skaičiumi.

2. METODIKA

2.1 Tyrimo dalyviai

Atliekant šį tyrimą imtis buvo sudaryta naudojant patogiosios atrankos būdą. Tyrime dalyvavo 211 asmenų. Imtį sudarė 82 vyrai (38,9 %) ir 129 moterys (61,1 %). Tiriamųjų amžius nuo 18 iki 58 metų ($M = 26,28$; $SD = 7,96$), didžioji dalis tiriamųjų yra jauno amžiaus suaugusieji. 1 lentelėje pateikiami tyrimo dalyvių demografiniai duomenys.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių demografiniai duomenys

Lytis	N	Proc.
Vyrai	82	38,9
Moterys	129	61,1
Išsilavinimas		
Vidurinis	73	36,4
Profesinė kvalifikacija	2	0,9
Bakalauro laipsnis	82	38,9
Aukštesnysis (dabar-aukštasis koleginis) išsilavinimas	11	5,2
Nebaigtas aukštesnysis (dabar-aukštasis koleginis) išsilavinimas	10	4,7
Magistro laipsnis	32	15,2
Kita	1	0,5
Pagrindinė dabartinė veikla		
Studijuojų	85	40,3
Dirbu	69	32,7
Dirbu ir studijuojų	44	20,9
Esu bedarbis	5	2,4
Kita	8	3,8
Vedybinis statusas		
Nevedęs/netekėjusi	164	77,7
Vedęs/ištekėjusi	40	19,0
Išsiskyręs/-usi	6	2,8
Našlys/-ė	1	0,5

2.2 Įvertinimo būdai

Persekiojimo ypatumams bei pasekmėms aukai įvertinti buvo sudarytas 4 dalių klausimynas bei sukurta elektroninė klausimyno versija. Pirmojoje klausimyno dalyje tiriamųjų buvo prašoma pateikti demografinius duomenis, antroji dalis buvo skirta įvertinti persekiojimo suvokimą (t.y. kokias elgesio formas tiriamieji suvokia kaip nepriimtinas ir priskiria persekiojimui), trečioji dalis skirta įvertinti

realiai patirtą persekiojantį elgesį bei jo ypatumus (trukmę, intensyvumą, aukos ir persekiotojo santykį ir kt.) ir ketvirtoji dalis, skirta persekiojimo pasekmių aukai įvertinimui.

Persekiojimo suvokimas.

Persekiojimo suvokimo įvertinimui buvo naudojamas Dr. Lorraine Sheridan ir Dr. Adrian Scott *Tarptautinis persekiojimo suvokimo ir patyrimo klausimynas* (angl. *Stalking: International perceptions and prevalence*). Šis klausimynas yra paremtas Dr. L. Sheridan ir bendraautorių (2001) sukurtu labai panašiu ankstesniuose autorių tyrimuose (pvz.: Sheridan ir kt., 2001) Jungtinėje Karalystėje naudotu klausimynu. Dabartinė klausimyno versija yra skirta autorių atliekamam tarptautiniam tyrimui apie persekiojimo suvokimą ir paplitimą įvairiose šalyse. Klausimynas, detali jo instrukcija bei leidimas klausimyną versti į lietuvių kalbą gautas iš pačių autorių 2010 metais. Šiame tyrime buvo naudota tik antroji šio klausimyno dalis, skirta persekiojimo suvokimui įvertinti, šią klausimyno dalį sudaro 47 teiginiai, apibūdinantys nepageidautiną elgesį. Pvz.: *„Įteikia ar siunčia Jums keistus siuntinius“*, *„Daug kartų Jums skambina, nors Jūs to nepageidaujate“*, *„Stoviniuoja ir laukia prie Jūsų namų“* ir kt. Teiginiai sudaro kontinuumą nuo labai tikėtina priskiriamų persekiojimui iki apibūdinančių tiesiog nemalonų, erzinančių elgesį. Tiriamųjų yra prašoma atidžiai perskaityti pateiktą 47 nepriimtino elgesio pavyzdžių sąrašą ir pažymėti tuos teiginius, kuriuos jie asmeniškai priskiria persekiojimui. Mūsų tyrtyje imtyje bendras šios klausimyno dalies patikimumas matuojant Cronbach alpha yra 0,918.

Persekiojimo patyrimas.

Siekiant išsiaiškinti, kurie iš šio tyrimo dalyvių realiai buvo patyrę persekiojantį elgesį tiriamiesiems buvo pateiktas atrenkantis klausimas, sudarytas remiantis mūsų pasirinktu persekiojimo apibrėžimu: *Ar Jūs kada nors esate atsidūrę/-usi situacijoje, kai koks nors asmuo, Jums žinomas (pvz.: kolega/-ė, draugas/-ė, esamas ar buvęs partneris/-ė) arba nepažįstamas asmuo, dėl bet kokių priežasčių rodė Jums NEPAGEIDAUTINĄ dėmesį DAUGIAU NEI VIENĄ KARTĄ (pvz.: palikinėjo raštelius, siuntinėjo elektroninius laiškus, trumpąsias žinutes, skambino jums, sekė jus, siuntė daiktus, bandė gauti informacijos apie jus ar kaip nors kitaip Jums rodė nepageidautiną dėmesį)?* Tiriamiesiems, teigiamai atsakiusiems į šį klausimą, buvo pateikiamas klausimynas, apie patirto persekiojimo ypatumus, o tiriamieji, kurie atsakė neigiamai (N=107), klausimyno toliau nepildė.

Persekiojimo patyrimui įvertinti naudota viena dalis iš elektroninės Visuotinės Persekiojimo Apklausos (2004) (angl. *Global Stalking Survey*), kurią vykdė Leicesterio Univeristetas (*University of Leicester*) bei Jungtinėje karalystėje veikianti pagalbos nukentėjusiems nuo persekiojimo organizacija *Network for Surviving Stalking* (NSS). Iš viso šią apklausą sudaro 8 dalys apimančios daugiau nei 90 klausimų susijusių su persekiojimo patyrimu bei jo pasekmėmis. Klausimynas su leidimu jį versti į

lietuvių kalbą gautas iš vienos pagrindinių klausimyno kūrėjų ir projekto organizatorių Dr. Lorraine Sheridan. Šiame tyrime naudota 3.12 apklausos dalis, vertinanti patirto persekiojimo būdus. Šią dalį sudaro 30 teiginių, apibūdinančių dažniausiai persekiotojų naudojamus persekiojimo būdus, pavyzdžiui: „*Siuntinėjo Jums nepageidautinus laiškus ar raštelius*“, „*Stoviniavo šalia Jūsų namų*“, „*Skleidė melagingą informaciją apie Jus*“ ir kt. Tiriamųjų buvo prašoma pažymėti tuos persekiojimo būdus, kuriuos jie asmeniškai patyrė, paliekant galimybę tiriamajam pačiam įrašyti, jei jis patyrė kitus, klausimyne nepaminėtus persekiojimo būdus. Mūsų tirtoje imtyje bendras šios klausimyno dalies patikimumas matuojant Cronbach alpha yra 0,858.

Šioje dalyje tiriamiesiems taip pat buvo pateikti 5 papildomi klausimai: tiriamųjų buvo prašoma nurodyti santykį su persekiotoju (*nepažįstamas asmuo, žinomas asmuo, gerai pažįstamas asmuo, buvęs partneris, kita*), kada buvo patirtas persekiojimas, patirto persekiojimo trukmę, dažnumą bei kur buvo kreiptasi pagalbos (jei tiriamasis iš viso kreipėsi pagalbos).

Persekiojimo pasekmės.

Persekiojimo pasekmės įvertinti buvo naudojamos prieš tai minėtos Visuotinės Persekiojimo Apklausos (2004) 8.1, 8.2, 8.7 dalys, atitinkamai vertinančios fizines, emocines bei socialines/finansines patirto persekiojimo pasekmes aukoms. Fizinėms pasekmėms įvertinti pateikiami 12 teiginių (įskaitant teiginį „*Nebuvo jokių fizinių simptomų*“), pavyzdžiui: „*Silpnumas*“, „*Svorio pokyčiai*“, „*Savęs žalojimas*“ ir kt. Tiriamųjų prašoma pažymėti tuos fizinius simptomus, kuriuos jie patyrė kaip persekiojimo pasekmes, paliekant galimybę tiriamajam pačiam įrašyti, jei jis patyrė kitus, klausimyne nepaminėtus fizinius simptomus. Analogiškai emocinių pasekmių dalį sudaro 13 teiginių, apibūdinančių galimas emocines patirto persekiojimo pasekmes, pavyzdžiui: „*Nerimas*“, „*Agresija*“, „*Padidėjęs nepsitikėjimas*“ ir kt. Finansinių/socialinių pasekmių dalį sudaro 19 teiginių, apibūdinančių galimas socialines bei finansines persekiojimo pasekmes, pavyzdžiui: „*Turėjote pasikeisti telefono numerį*“, „*Turėjote atsisakyti socialinių veiklų (pvz.: pasilinksminimų, pomėgių)*“, „*Turėjote išlaidų terapijai*“ ir kt. Mūsų tirtoje imtyje šių trijų klausimyno dalių patikimumas matuojant Cronbach alpha yra: fizinių pasekmių subskalė $\alpha = 0,679$; emocinių pasekmių subskalė $\alpha = 0,742$; socialinių/finansinių pasekmių subskalė $\alpha = 0,797$.

Persekiojimo pasekmėms įvertinti taip pat buvo naudojama D.S Weiss ir C.R Marmar (1997) Įvykio poveikio skalės – revizuotos (IES-R) lietuviška versija. Šią skalę Lietuvoje adaptavo E. Kazlauskas, D. Gailienė, V. Domanskaitė-Gota ir J. Trofimova (2006). Ši skalė yra skirta potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumui įvertinti siejant juos su tam tikru patirtu traumuojančiu įvykiu. Metodika naudojama ir persekiojimo aukų tyrimuose (Kamphuis ir Emmelkamp, 2001; Kamphuis ir

kt., 2003). Skalę sudaro 22 teiginiai. Kiekvienas teiginys vertinamas 5 balų skale nuo 0 (*Visai ne*) t.y. visiškai nėra simptomo iki 4 (*Labai stipriai*) t.y. labai stipriai išreikštas simptomas. Bendras IES-R balas gaunamas apskaičiuojant visų skalės teiginių įverčių aritmetinį vidurkį. Skalę sudaro trys subskalės, atitinkančios potrauminio streso sutrikimo simptomus: invaziją, vengimą bei padidėjusį dirglumą, subskalių įverčiai gaunami apskaičiavus subskalę sudarančių teiginių įverčių vidurkius. Invazijos subskalę sudaro 8 teiginiai, pavyzdžiui: „*Man staiga iškildavo su tuo susiję vaizdai*“, „*Sapnuodavau tai*“ ir kt. Vengimo skalę taip pat sudaro 8 teiginiai, tokie kaip: „*Mano jausmai, susiję su tuo, buvo tarsi atbuktę*“, „*Stengiausi apie tai negalvoti*“ ir kt. Padidėjusio dirglumo subskalę sudaryta iš 6 teiginių, tokių kaip: „*Prisiminus tai, kildavo fiziologinės reakcijos: prakaituodavau, būdavo sunku kvėpuoti, pykindavo ar smarkiai plakė širdis*“, „*Būdavo sunku užmigti*“ ir kt. Ši metodika yra plačiai naudojama tyrimuose potrauminio streso simptomatikai įvertinti, metodikos psichometrinės savybės geros (metodikos anglų kalba subskalių Cronbach alpha 0,82 – 0,89, lietuvių kalba – 0,82 – 0,88, visos IES-R lietuviškos versijos $\alpha=0,93$) (Kazlauskas ir kt., 2006). Persekiojimo aukų tyrimuose metodikos subskalių Cronbach alpha 0,75 – 0,89 (Kamphuis ir Emmelkamp, 2001; Kamphuis ir kt., 2003). Mūsų tyrtyje imtyje bendras metodikos patikimumas matuojant Cronbach alpha yra 0,932 atskirų subskalių: invazijos $\alpha=0,916$, vengimo $\alpha=0,755$, padidėjusio dirglumo $\alpha=0,866$.

2.3 Tyrimo eiga

Gavus autorių sutikimą trys klausimyno dalys, skirtos įvertinti persekiojimo suvokimą, patyrimą bei fizines, emocines ir finansines/socialines patirto persekiojimo pasekmes, buvo išverstos iš anglų į lietuvių kalbą. Vertimus iš anglų kalbos individualiai atliko dvi ekspertės - darbo autorė bei psichologė, puikiai mokanti anglų kalbą bei išmananti psichologijos sąvokas lietuvių ir anglų kalba, po to vertimai buvo palyginti tarpusavyje, aptarti vertimų nesutapimai, diskusijų metu nuspręsta dėl nesutapimų korekcijos. Po diskusijų pakoreguotas metodikos variantas buvo peržiūrėtas, palyginus išverstąjį variantą su originaliu metodikos variantu, nebuvo nustatyta esminių skirtumų.

Parengus tyrimo metodiką, buvo atliktas pilotinis tyrimas, kuriame dalyvavo 8 tiriamieji (4 vyrai ir 4 moterys), jų buvo prašoma užpildyti klausimyną bei patiekti atgalinį ryšį. Atsižvelgiant į gautus pilotinio tyrimo rezultatus buvo atliktos dvi neesminės korekcijos, susijusios su techniniu elektroninio klausimyno pateikimu, teiginių vertimo korekcijų po pilotinio tyrimo nebuvo atlikta.

Pagrindinio tyrimo dalyviai buvo pasirinkti patogiosios atrankos būdu, su tiriamaisiais susisiekti naudojantis Internetinėmis komunikacijos priemonėmis, pateikiant trumpą tyrimo aprašymą bei nuorodą į keturių dalių elektroninį klausimyną. Tiriamiesiems buvo pristatyta, kad šis tyrimas yra

skirtas sužinoti, kaip žmonės suvokia persekiojantį elgesį, su kokiomis persekiojančio elgesio formomis susiduria, kokius su tuo susijusius sunkumus patiria. Tiriamieji buvo informuoti, kad tyrimo rezultatai bus apibendrinti ir pateikti baigiamajame magistro darbe, užtikrinant tiriamųjų anonimiškumą bei atsakymų konfidencialumą. Dalyvavimas tyrime buvo savanoriškas ir neatlygintinas. Tyrimo trukmė 10-30 min. (priklausomai nuo to, ar tiriamieji antrosios tyrimo dalies metu įvardijo patyrę persekiojimą).

2.4 Duomenų apdorojimas

Duomenų apdorojimui naudotas statistinės duomenų analizės programinės įrangos paketas SPSS 15.0 ir *Excel* programa. Naudotų metodikų patikimumas patikrintas skaičiuojant Cronbach alpha. Prieš atliekant tyrimo analizę buvo patikrintas kintamųjų skirstinių atitikimas normaliajam skirstiniui remiantis Šapiro-Vilk testu bei histogramomis. Dalies kintamųjų skirstiniai statistiškai reikšmingai skyrėsi nuo normaliojo skirstinio, todėl, remiantis statistinėmis rekomendacijomis, buvo nuspręsta šiems kintamiesiems atlikti duomenų transformacijas. Skirstiniams priartėjus prie normaliojo, buvo naudoti parametriniai kriterijai. Hipotezėms tikrinti buvo naudojama aprašomoji statistinė analizė, faktorinė analizė, ryšiams tarp kintamųjų nustatyti taikytas Pearson koreliacijos koeficientas.

3. REZULTATAI

3.1 Persekiojimo suvokimo analizės rezultatai

Šioje darbo dalyje pateikiami persekiojimo suvokimo analizės rezultatai. Visų pirma nustatyta, kokias įkyraus, nepageidautino elgesio formas tiriamieji priskiria persekiojimui – kiekvienai pateiktai elgesio formai apskaičiuotas procentas tiriamųjų, priskiriančių šią elgesio formą persekiojimui. Po to atlikta persekiojimo suvokimo klausimyno teiginių faktorinė analizė. Taikant dispersinę analizę, atliktas persekiojimo suvokimo palyginimas skirtingose tiriamųjų grupėse, palyginti persekiojimui priskiriamų teiginių skaičiaus vidurkiai skirtingose tiriamųjų grupėse: nepatyrusių persekiojimo ir patyrusių persekiojimą artimuose bei neartimuose ryšiuose.

3.1.1 Persekiojimui priskiriamos elgesio formos

Analizuojant persekiojimo suvokimą buvo nagrinėjami persekiojimo suvokimo klausimyno rezultatai, t.y. tam tikrų nepageidautino bei įkyraus elgesio formų priskyrimas persekiojimui. Apskaičiuotas tiriamųjų, priskiriančių tam tikrą elgesį persekiojimui, skaičius procentais. Daugiausiai tiriamųjų persekiojimui priskyrė tokias elgesio formas, kurios tiesiogiai kelia grėsmę, yra bauginančios, susijusios su akivaizdžia fizine ar moraline žala: *Skaudina Jus emociškai (priekabiauja, įžeidinėja, žemina Jūsų reputaciją)* (95,3%), *Nusikalstamai niokoja Jūsų nuosavybę* (92,9 %), *Grasina fiziškai jus sužeisti* (92,9 %), *Piktnaudžiauja, pasinaudoja Jūsų nuosavybe* (92,4 %), *Fiziškai sužalojo Jums svarbų asmenį* (92,4%), *Grasina mirtimi* (91,5%), *Kenkia Jums fiziškai* (91%), *Grasina nusižudyti arba susižaloti jeigu Jūs atsisakysite su juo/ją kur nors nueiti* (90%), *Slapčia ima Jums priklausančius daiktus* (90%) ir kt. Mažiausiai tiriamųjų persekiojimui priskyrė tokius teiginius kaip: *Nepažįstamasis (-oji) užkalbina Jus viešoje vietoje pvz.: autobusų stotelėje ar kavinėje* (2,4%), *Pakartotinai kviečia Jus į pasimatymą* (4,7%), *Nepažįstamasis (-oji) siūlo Jus pavaišinti gėrimu kavinėje, restorane ar bare* (7,1%) ir kt. Visi persekiojimo suvokimo analizės rezultatai pateikiami prieduose (žr. 1 priedas).

Šiame darbe naudotos persekiojimo suvokimo metodikos autoriai pažymi, jog klausimyno teiginiai sudaro kontinuumą nuo labai tikėtina priskiriamų persekiojimui iki apibūdinančių tiesiog nemalonų, erzinančių elgesį, tačiau autorių turimos omenyje persekiojimo ir įkyraus elgesio subskalės metodikoje tikslingai nėra išskiriamos dėl galimų kultūrinių persekiojimo suvokimo skirtumų (metodika naudojama persekiojimo suvokimui tirti įvairiose šalyse). Taigi, siekiant patikrinti, kaip persekiojimą suvokia mūsų tyrimo dalyviai, buvo atlikta persekiojimo suvokimo duomenų faktorinė

analizė. Remiantis faktorinės analizės prielaidomis (Vaitkevičius ir Saudargienė, 2010; Pallant, 2010) visų pirma patikrintas duomenų tinkamumas faktorinei analizei. Nustatyta, jog duomenys faktorinei analizei yra tinkami: KMO kriterijaus statistika yra 0,854, tai geros faktorinės analizės požymis, Bartleto sferiškumo testo rezultatai rodo, kad koreliacinė matrica statistiškai reikšmingai skiriasi nuo vienetinės matricos ($p < 0,001$), kintamieji yra statistiškai reikšmingai koreliuoti. Buvo aptiktas multikolinearumas, du klausimyno teiginiai (26 ir 38) turėjo gana dideles SMC reikšmes atitinkamai 0,772 ir 0,793, šie teiginiai pašalinti iš tolesnės analizės, tolesnėje persekiojimo suvokimo analizėje naudoti 45 teiginiai. Faktoriai ištraukti pagrindinių faktorių (angl. *principal axis factoring*) metodu, pasukimas atliktas *Promax* metodu. Pirminio faktorių ištraukimo metu buvo ištraukta 12 faktorių (tolesnėje analizėje analizuojami pirmi du faktoriai). Faktorių skaičius nustatytas atsižvelgiant į pradines tikrines reikšmes (*Eigenvalues* > 1), Ketelo diagramą (*Scree plot*) bei faktorių koeficientų dydį, nuspręsta, jog patikimai analizuoti galima tik pirmuosius du faktorius. Bendra dviejų faktorių paaiškinama dispersijos dalis yra 28,93 % (1 faktorius – 21,65 %, 2 faktorius – 7,29 %) Faktorių paaiškinamos dispersijos procentas nėra didelis, tačiau tokie gana nestiprūs faktoriai psichologiniuose tyrimuose yra gana dažni (Vaitkevičius ir Saudargienė, 2010). Faktorių modelio koeficientų lentelė pateikiama prieduose (žr. 2 priedas). 3 lentelėje pateikiami abu faktorius sudarantys teiginiai, remiantis Jagessar ir Sheridan (2004) tyrimu, kuriame naudota analogiška persekiojimo suvokimo klausimyno faktorinė analizė, šiame tyrime taip pat pasirinktas 0,3 teiginių faktoriinio svorio slenkstis. Pirmajam faktoriui priskirta 19 teiginių, antrajam – 21 teiginys. Penki teiginiai (1, 3, 4, 20 ir 23) nebuvo įtraukti į faktorius dėl labai mažo ($< 0,3$) jų faktoriinio svorio. Interpretuojant teiginių grupes, sudarančias abu faktorius, faktoriai apibrėžti atitinkamai kaip Persekiojimas ir Įkyrus dėmesys.

1 faktorius – Persekiojimas. Šį faktorių sudaro 19 teiginių, kurie apibūdina bauginantį, grėsmę keliantį elgesį, paprastai priskiriamą persekiojimui. Pasak Sheridan ir kolegų (2001), tai yra elgesio formos, kurios tiek žiniasklaidoje, tiek mokslinėje literatūroje, įvardijamos kaip persekiotojams tipiškas elgesys. Šio faktoriaus Cronbach alpha mūsų tirtoje imtyje 0,899.

2 faktorius - Įkyrus dėmesys. Šį faktorių sudaro 21 teiginys, juose įvardintas elgesys gali būti erzinantis, tačiau daugumos tiriamųjų nėra priskiriamas persekiojimui. Šie teiginiai greičiau apibūdina intensyvų dėmesio, kontakto siekimą, kai kurios tokio elgesio formos gali būti laikomos perdėtu kišimusi į kito žmogaus gyvenimą, tačiau šis elgesys nėra toks, kad aiškiai ir vienareikšmiškai būtų priskiriamas persekiojimui. Šio faktoriaus Cronbach alpha mūsų tirtoje imtyje yra 0,852.

3 lentelė. 1 faktorių (Persekiojimas) ir 2 faktorių (Įkyrus dėmesys) sudarantys teiginiai

	1 fakt.	2 fakt.
18. Nusikalstamai niokoja Jūsų nuosavybę.	,800	
40. Fiziškai sužalojo Jums svarbų asmenį.	,790	
22. Skaudina Jus emociškai (priekabiauja, įžeidinėja, žemina Jūsų reputaciją).	,780	
13. Grasina mirtimi.	,751	
27. Piktnaudžiauja, pasinaudoja Jūsų nuosavybe.	,732	
34. Suvaržo/apriboja Jus prieš Jūsų valią.	,718	
5. Grasina nusižudyti arba susižaloti jeigu Jūs atsisakysite su juo/ja kur nors nueiti.	,688	
43. Slapčia ima Jums priklausančius daiktus.	,663	
44. Perima (tikrina) Jūsų pašto korespondenciją.	,662	
17. Verbaliai (žodžiu) užgaulioja Jus.	,621	
46. Bando manipuliuoti ar kitaip Jus priversti susitikinėti su juo/ja.	,583	
37. Šnipinėja Jus.	,576	
7. Seka ar stebi Jus.	,501	
31. Priverstinai siekia seksualinio kontakto.	,470	
47. Daug kartų Jums skambina, nors Jūs to nepageidaujate.	,402	
12. Fotografuoja Jus be Jūsų žinios.	,400	
35. Stoviniuoja ir laukia prie Jūsų namu.	,373	
8. Palieka įvairius nepageidautinus daiktus, kad Jūs juos rastumėte.	,334	
2. Siunčia Jums nepageidautinus laiškus (paprastus ar elektroninius), žinutes ar kitokius rašytinius pranešimus.	,315	
45. Siekia susipažinti su Jūsų draugais tam, kad galėtų geriau pažinti Jus.		,615
36. Siunčia ar įteikia Jums nepageidautinas dovanas.		,534
39. Keičia studijų dalykus, pareigas ar tampa koku nors grupių nariu tam, kad būtų arčiau Jūsų.		,533
21. Išsiaiškina informaciją apie jus (telefono numerį, vedybinį statusą, adresą, pomėgius) tiesiogiai Jūsų neklausdamas (-a).		,509
30. Švilpteli Jums gatvėje.		,497
33. Tikslingai važinėja ar vaikščioja pro Jūsų mokymosi įstaigą, darbo ar gyvenamąją vietą.		,494
42. Užsibūna pas jus svečiuose ilgiau, nei Jums norėtųsi.		,494
25. Jūs matote jį/ją kasdien vis tuo pačiu metu.		,478
28. Kviečia Jus kur nors nueiti „tik kaip draugai“.		,473
41. Ką nors suplanuoja prieš tai Jūsų neatsiklausęs/-usi (pvz.: užsako staliuką restorane).		,472
9. Daro Jums neprašytas paslaugas.		,460
35. Stoviniuoja ir laukia prie Jūsų darbo ar mokymosi įstaigos.		,438
19. Įtraukia Jus į pokalbį pernelyg asmeninėmis ar intymiomis temomis.		,428
11. Skambinėja Jums po pirmojo ir vienintelio susitikimo.		,420
6. Kalba apie Jus bendriems pažįstamiems, net jei jūsų susitikimas buvo vienintelis.		,419
16. Pakartotinai kviečia Jus į pasimatymą.		,391
15. Nepažįstamasis (-oji) siūlo Jus pavaišinti gėrimu kavinėje, restorane ar bare.		,391
29. Įteikia ar siunčia Jums keistus siuntinius.		,374
14. Klausinėja Jūsų draugu, šeimos nariu ar kolegų apie Jus.		,372
10. Specialiai lankosi tokiose vietose, kuriose, jo/jos žiniomis, Jus taip pat galite būti.		,349
32. Nekviestas/-a reguliariai užėina Jūsų aplankyti.		,344

3.1.2 Persekiojimo suvokimas skirtingose persekiojimo patyrimo grupėse

Šioje darbo dalyje aprašomi rezultatai atskleidžiantys persekiojimo suvokimą skirtingose persekiojimo patyrimo grupėse: patyrusių persekiojimą artimuose ryšiuose, patyrusių persekiojimą neartimuose ryšiuose bei nepatyrusių persekiojimo. Siekiant nustatyti persekiojimo suvokimo skirtumus tarp nepatyrusių persekiojimo bei patyrusių persekiojimą artimuose ir neartimuose ryšiuose, tiriamieji buvo padalinti į 3 grupes: nepatyrę persekiojimo (N=107), patyrę persekiojimą artimuose ryšiuose (N=42;) bei patyrę persekiojimą neartimuose ryšiuose (N=62). Grupės sudarančių tiriamųjų charakteristikos pateiktos 2 lentelėje. Patyrusių persekiojimą grupės buvo apibrėžtos pagal tai, koks santykis siejo persekiojimą patyrusį asmenį su persekiotoju: artimų ryšių grupę sudarė tiriamieji, kurie patyrė persekiojimą iš gerai pažįstamo asmens arba buvusio partnerio; patyrusių persekiojimą neartimuose ryšiuose grupė buvo sudaryta iš tiriamųjų, kurie patyrė persekiojimą iš visiškai jiems nepažįstamo arba žinomo, bet nesusijusio artimais ryšiais, asmens.

2 lentelė. Patyrusių persekiojimą artimuose bei neartimuose ryšiuose ir nepatyrusių persekiojimo grupių charakteristikos

	Nepatyrusieji persekiojimo (N=107)	Patyrusieji persekiojimą neartimuose ryšiuose (N=62)	Patyrusieji persekiojimą artimuose ryšiuose (N=42)
Tiriamųjų skaičius (%)	50,7 %	29,4 %	19,9 %
Lytis	Vyrai N = 43 Moterys N = 64	Vyrai N = 25 Moterys N = 37	Vyrai N = 14 Moterys N = 28
Amžius	M = 27,21; SD = 8,53	M = 24,9; SD=6,86	M=25,98; SD = 7,84

Norint palyginti persekiojimo suvokimą 3 tiriamųjų grupėse (artimų, neartimų ryšių bei nepatyrusių persekiojimo) buvo apskaičiuoti kiekvienam faktoriui priskirtų teiginių vidurkiai. Buvo atlikta dispersinė analizė (angl. *Analysis of variance*, ANOVA), prieš tai patikrinta, ar turimi duomenys tenkina ANOVA prielaidas. Remiantis Šapiro-Vilk kriterijumi nustatyta, kad 1 ir 2 faktoriaus skirstiniai statistiškai reikšmingai skyrėsi nuo normaliojo skirstinio visose 3 grupėse. Buvo nuspręsta atlikti duomenų transformacijas: pirmojo faktoriaus skirstinys turėjo ryškią kairiąją asimetriją, todėl buvo naudojamas pakoreguotas logaritmas (angl. *reflect and logarithm*), antrojo faktoriaus skirstinys turėjo nežymią dešiniąją asimetriją, todėl duomenų transformacijai buvo naudota kvadratinė šaknis

(angl. *square root*) (Pallant, 2010). Po duomenų transformacijos skirstiniai priartėjo prie normaliojo ir statistiškai reikšmingai nesiskiria nuo jo, asimetrijos ir statumo (eksceso) koeficientai žymiai pasislinko arčiau 0. Atlikus dispersinę analizę Livyno kriterijus (angl. *Levene's Test of Equality of Error Variances*) rodo, kad paklaidos dispersijos statistiškai reikšmingai nesiskiria, taigi yra tenkinamos dispersinės analizės taikymo prielaidos. Apibendrinti dispersinės analizės rezultatai pateikiami 4 lentelėje, 1 ir 2 faktoriaus vidurkių daugialypiai palyginimai pateikiami prieduose (žr. 3 priedas, 1-2 lentelė). Tiukio HSD kriterijus rodo, kad pirmajam Persekiojimo faktoriui priskiriamų teiginių vidurkiai statistiškai reikšmingai skiriasi persekiojimą artimuose ir neartimuose ryšiuose patyrusiųjų grupėse ($p=0,04$) t.y. patyrusieji persekiojimą artimuose ryšiuose statistiškai reikšmingai daugiau klausimyne pateiktų elgesio formų priskyrė persekiojimui nei patyrusieji persekiojimą neartimuose ryšiuose. Įkyraus dėmesio faktoriui priskiriamų teiginių skaičius buvo panašus visose trijose persekiojimo patyrimo grupėse ir statistiškai reikšmingai nesiskyrė.

4 lentelė. Pirmojo ir antrojo faktorių vidurkių skirtumo dispersinė analizė (ANOVA)

	1 grupė Nepatyrusieji persekiojimo	2 grupė Patyrusieji persekiojimą neartimuose ryšiuose	3 grupė Patyrusieji persekiojimą artimuose ryšiuose	F (naudojant transformuotus duomenis)
1 faktorius Persekiojimas	15,93 (SD=4,26)	15,05 (SD=4,46)	17,05 (SD=2,32)	F(2, 208) = 3,03 p=0,05
2 faktorius Įkyrus dėmesys	6,96 (SD=4,86)	6,82 (SD=4,89)	6,83 (4,63)	F(2, 208) = 0,02 p=0,983

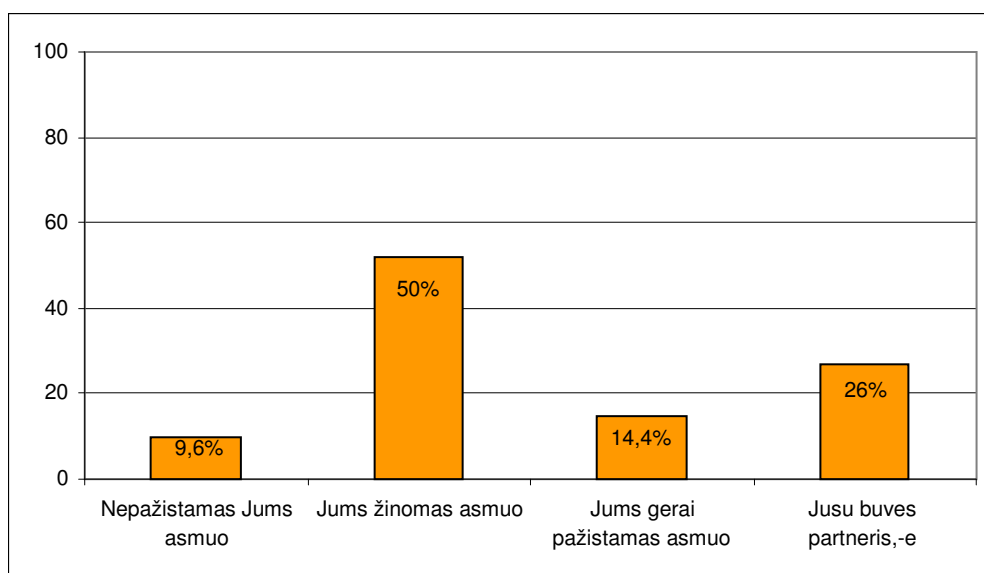
3.2 Persekiojimo patyrimo analizės rezultatai

Šioje darbo dalyje pateikiami tyrimo rezultatai, apibendrinantys realiai patirto persekiojimo ypatumus mūsų tirtoje imtyje. Taip pat analizuojami persekiojimo trukmės, intensyvumo, persekiojančio elgesio formų skirtumai dvejose grupėse: patyrusių persekiojimą artimuose ir neartimuose ryšiuose.

Šiame tyrime remiantis mūsų pasirinktu persekiojimo apibrėžimu, iš viso 104 tyrimo dalyviai nurodė patyrę persekiojimą, iš jų 65 moterys (62,5%) ir 39 vyrai (37,5 %). Patyrusiųjų persekiojimą amžiaus vidurkis 25,34 metai (SD=7,26). Daugiausiai tiriamųjų patyrė persekiojimą iš jiems žinomo asmens (N=52), 27 tiriamieji – iš buvusio partnerio(-ės), 15 persekiojimą patyrusių asmenų buvo gerai

pažįstami su persekiotoju ir tik 10 tiriamųjų patyrė persekiojimą iš jiems nepažįstamo asmens. Tiriamųjų procentinis pasiskirstymas pagal santykį su persekiotoju pavaizduotas stulpelinėje diagramoje (žr.1 pav.).

Patirto persekiojimo formų skaičius buvo nuo 1 iki 17, vidutiniškai tiriamieji nurodė patyrę 5 skirtingas persekiojančio elgesio formas ($M=5,43$; $SD=3,63$). Įvardinta persekiojimo trukmė buvo nuo mažiau nei 1 mėnesio iki 36 mėnesių. 36 tiriamieji (34,6%) patyrė persekiojimą mažiau nei prieš metus, 68 (65,4%) – daugiau nei prieš metus, 9 tiriamieji pažymėjo, kad patiria persekiojimą ir šiuo metu. 64,4% ($N=67$) patyrusiųjų persekiojantį elgesį tiriamųjų niekur nesikreipė pagalbos 29,8% ($N=31$), pagalbos kreipėsi į savo šeimą ar draugus, 2 tiriamieji (1,9%) kreipėsi pagalbos į policiją, 4 tiriamieji (3,8%) ieškojo kitų pagalbos būdų.

1 pav. Santykio su persekiotoju pasiskirstymo (proc.) stulpelinė diagrama

Kaip ir ankstesnėje darbo dalyje, persekiojimo patyrimo ypatumai buvo analizuojami dviejose grupėse – patyrusiųjų persekiojimą artimuose ryšiuose, bei patyrusių persekiojimą neartimuose ryšiuose. Tyrimo rezultatai rodo, kad Artimų ryšių grupės tiriamieji statistiškai reikšmingai ilgiau patyrė persekiojimą nei Neartimų ryšių grupės tiriamieji $t(92) = -2,79$, $p=0,006$. Taip pat nustatytas statistiškai reikšmingas patirtų persekiojimo formų skaičiaus skirtumas $t(71) = -4,46$, $p<0,001$. Artimų ryšių grupės tiriamieji persekiojimo metu patyrė daugiau persekiojančio elgesio formų ($M=7,29$) nei Neartimų ryšių grupės tiriamieji ($M=4,18$). Pagal persekiojimo veiksmų dažnumą statistiškai reikšmingų skirtumų tarp Artimų ir Neartimų ryšių grupių nenustatyta. (5 lentelė).

5 lentelė. Patirto persekiojimo trukmė (mėnesiais), formų skaičius ir dažnumas Artimuose ir Neartimuose ryšiuose persekiojimą patyrusiųjų tiriamųjų grupėse.

	Artimi ryšiai (N=42)		Neartimi ryšiai (N=62)		t
	M	SD	M	SD	
Persekiojimo trukmė (mėnesiais)	7,94	11,33	3,11	5,07	- 2,79*
Patirtų persekiojimo formų skaičius	7,29	3,84	4,18	2,88	-4,46**
	N	Proc.	N	Proc.	χ^2
<i>Kartą per dieną ar dažniau</i>	4	9,5	6	9,7	1,72
<i>Daugiau nei 3 kartus per savaitę</i>	8	19,0	13	21,0	
<i>Kartą per savaitę</i>	10	23,8	13	21,0	
<i>Kartą per mėnesį</i>	8	19,0	7	11,3	
<i>Rečiau nei kartą per mėnesį (iš viso keletą kartų)</i>	12	28,6	23	37,1	

* p<0,05, **p<0,001

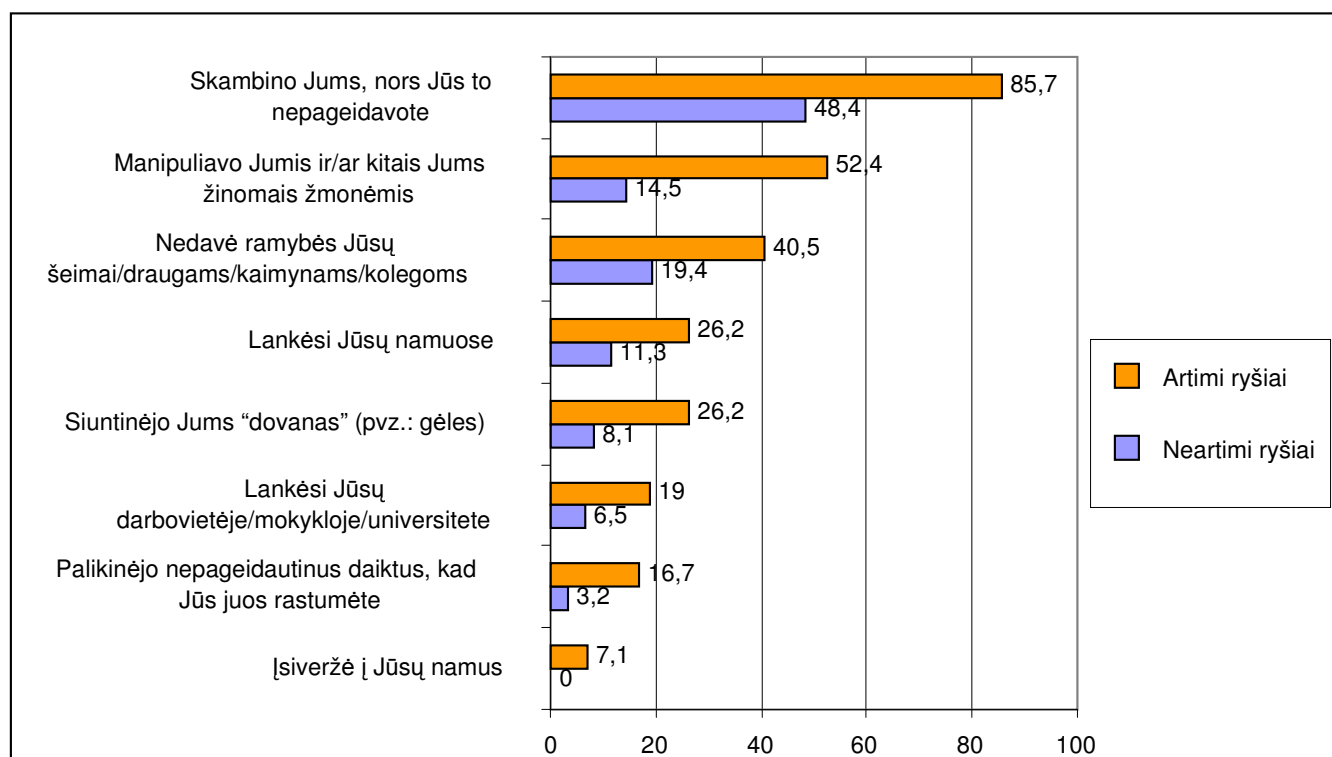
Dauguma persekiojimą patyrusiųjų tiriamųjų nurodė susidūrę su tokiais persekiojančio elgesio formomis kaip nepageidautinų SMS žinučių siuntinėjimas (N=66, 63,5%), nepageidautini telefoniniai skambučiai (N=66, 63,5%), bandymas komunikuoti kitais būdais prieš žmogaus valią (N=41, 39,4%), melagingos informacijos skleidimas (N=39, 37,5%) ir kt. 6-oje lentelėje pateikiami procentai tiriamųjų, patyrusių kiekvieną klausimyne nurodytą persekiojimo formą (visoje persekiojimą patyrusiųjų imtyje ir atskirai *Artimų* ir *Neartimų* ryšių grupėse).

6 lentelė. Persekiojimo formos ir jas patyrusiųjų skaičius (proc.) visoje persekiojamą patyrusiųjų imtyje ir artimų bei neartimų ryšių grupėse.

Persekiojančio elgesio formos	Patyrimas (Proc.)			χ^2
	Iš viso	Neartimų ryšių grupė	Artimų ryšių grupė	
Siuntinėjo Jums nepageidautinas SMS žinutes	63,5	56,5	73,8	3,25
Skambino Jums, nors Jūs to nepageidavote	63,5	48,4	85,7	15,05**
Bandė komunikuoti kitais būdais prieš Jūsų valią	39,4	32,3	50,0	3,30
Skleidė melagingą informaciją apie Jus	37,5	30,6	47,6	3,08
Siuntinėjo Jums nepageidautinus laiškus ar raštelius	36,5	33,9	40,5	0,47
Šnipinėjo Jus	31,7	32,3	31,0	0,02
Manipuliavo Jumis ir/ar kitais Jums žinomais žmonėmis	29,8	14,5	52,4	17,16**
Nedavė ramybės Jūsų šeimai/draugams/kaimynams/kolegoms	27,9	19,4	40,5	5,56*
Siuntinėjo Jums nepageidautinus elektroninius laiškus	25,0	21,0	31,0	1,33
Sekė Jus	22,1	16,1	31,0	3,19
Pasirodydavo tose vietose, kur būdavote Jūs, net jei jis/ji neturėjo jokio pagrindo ten būti	21,2	16,1	28,6	2,32
Lankėsi Jūsų namuose	17,3	11,3	26,2	3,88*
Stoviniavo šalia Jūsų namų	15,4	12,9	19,0	0,73
Grasino Jums fiziniu smurtu	15,4	12,9	19,0	0,73
Siuntinėjo Jums “dovanas” (pvz.: gėles)	15,4	8,1	26,2	6,32*
Lankėsi Jūsų darbovietėje/mokykloje/universitete	11,5	6,5	19,0	3,89*
Stoviniavo šalia Jūsų darbovietės/mokyklos/universiteto	11,5	11,3	11,9	0,01
Fotografavo Jus be Jūsų sutikimo	8,7	9,7	7,1	0,20
Palikinėjo nepageidautinus daiktus, kad Jūs juos rastumėte	8,7	3,2	16,7	5,72*
Niokojo kitą Jums priklausančią nuosavybę/sunaikino kažką Jums svarbaus	7,7	4,8	11,9	1,76
Naudojo prieš Jus fizinį smurtą	5,8	4,8	7,1	0,25
Nedavė ramybės Jūsų vaikams	3,8	1,6	7,1	2,07
Niokojo Jūsų namus	3,8	1,6	7,1	2,07
Grasino pakenkti/sužaloti Jūsų augintinį(us)	2,9	1,6	4,8	0,87
Įsiveržė į Jūsų namus	2,9	0	7,1	4,56*
Naudojo prieš Jus seksualinį smurtą	2,9	1,6	4,8	0,87
Šiurkščiai elgėsi su Jūsų augintiniu(ais)	1,9	0	4,8	3,01
Grasino Jums seksualiniu smurtu	1,9	1,6	2,4	0,08
Niokojo Jūsų automobilį	1,9	0	4,8	3,01
Grasino pakenkti Jūsų vaikams	1,0	0	2,4	1,49

* p<0,05, **p<0,001

Lyginant tiriamųjų, patyrusių tam tikrą persekiojančio elgesio formą, procentus abiejuose persekiojimo patyrimo grupėse nustatyta, kad 28 iš 30 pateiktų persekiojančio elgesio formų patyrė didesnis procentas Artimų ryšių grupės tiriamųjų nei Neartimų ryšių grupės tiriamųjų. Diagramoje (žr. pav. 2) pavaizduotos elgesio formos, kurias patyrė statistiškai reikšmingai daugiau Artimų ryšių grupės tiriamųjų, lyginant su Neartimų ryšių grupės tiriamaisiais. Tik 2 elgesio formas (*Šnipinėjo Jus* ir *Fotografavo Jus be Jūsų sutikimo*) patyrė daugiau Neartimų ryšių grupės tiriamųjų, nei Artimų ryšių grupės tiriamųjų, tačiau šis skirtumas nebuvo statistiškai reikšmingas.

2 pav. Persekiojimo formos, kurias patyrė statistiškai reikšmingai daugiau Artimų ryšių grupės tiriamųjų nei Neartimų ryšių grupės tiriamųjų.

3.3 Persekiojimo pasekmių analizės rezultatai

Šioje darbo dalyje analizuojamas persekiojimo patyrimo pasekmės aukoms. Lyginamas su persekiojimu susijusio fizinio, emocinio bei socialinio/ finansinio poveikio simptomų patyrimas Artimų ir Neartimų ryšių persekiojimo patyrimo grupėse. Taip pat nagrinėjamos persekiojimo poveikio (fizinio, emocinio bei socialinio/finansinio), taip pat su persekiojimu susijusių potrauminio streso

sitikimo simptomų išreikštumo sąsajos su persekiojimo trukme ir patirtų persekiojančio elgesio formų skaičiumi.

3.3.1 Fizinės persekiojimo pasekmės

Daugiausiai persekiojimą patyrusių tiriamųjų įvardijo tokius fizinio su patirtu persekiojimu susijusio poveikio simptomus kaip *Miego sutrikimai* (N=33), *Nuovargis* (N=31), *Galvos skausmai* (N=27) ir kt. Lyginant Artimų ir Neartimų ryšių persekiojimo patyrimo grupes nustatyta, kad statistiškai reikšmingai daugiau Artimų ryšių grupės tiriamųjų patyrė tokius fizinio poveikio simptomus kaip *Apetito praradimas/padidėjęs apetitas* (21,4%, $p<0,05$) bei *Silpnumas* (21,4%, $p<0,05$) (7 lentelė).

7 lentelė. Fizinės persekiojimo pasekmės ir jas patyrusiųjų skaičius (proc.) visoje persekiojimą patyrusiųjų imtyje ir artimų bei neartimų ryšių grupėse

Fizinis persekiojimo poveikis	Patyrimas (Proc.)			χ^2
	Iš viso	Neartimų ryšių grupė	Artimų ryšių grupė	
Miego sutrikimai	31,7	25,8	40,5	2,49
Nuovargis	29,8	24,2	38,1	2,31
Galvos skausmai	26,0	25,8	26,2	0,002
Svorio pokyčiai	12,5	9,7	16,7	1,12
Apetito praradimas/padidėjęs apetitas	12,5	6,5	21,4	5,14*
Silpnumas	11,5	4,8	21,4	6,75*
Panikos atakos	6,7	4,8	9,5	0,88
Sužalojimai (sukelti persekiotojo)	1,9	1,6	2,4	0,08
Pykinimas	1,0	0	2,4	1,49
Savęs žalojimas	1,0	0	2,4	1,49
Laisvinamųjų vaistų naudojimas, vėmimo sukėlimas	0	0	0	-

* $p<0,05$

3.3.2 Emocinės persekiojimo pasekmės

Nagrinėjant atsakymus apie patirtą emocinį poveikį, daugiausiai persekiojimą patyrusių tiriamųjų įvardijo patyrė tokius emocinio su persekiojimo patirtimi susijusio poveikio simptomus kaip *Pyktis* (N=49), *Nerimas* (N=43), *Dirglumas* (N=36), *Sumišimas* (N=33), *Padidėjęs nepasitikėjimas* (N=26), *Baimė* (N=25) ir kt. Lyginant emocinių, su persekiojimo patirtimi susijusių, simptomų patyrimą Artimų ir Neartimų ryšių grupėse nustatyta, kad statistiškai reikšmingai daugiau Artimų ryšių

grupės tiriamųjų įvardijo Dirglumą (50%, $p<0,05$), taip pat Padidėjusį nepasitikėjimą (38,1%, $p<0,05$), Baimę (38,1%, $p<0,05$) bei Agresiją (16,7%, $p<0,05$) (8 lentelė).

8 lentelė. Emocinio persekiojimo poveikio simptomai ir juos patyrusiųjų skaičius (proc.) visoje persekiojimą patyrusiųjų imtyje ir artimų bei neartimų ryšių grupėse

Emocinis persekiojimo poveikis	Patyrimas (Proc.)			χ^2
	Iš viso	Neartimų ryšių grupė	Artimų ryšių grupė	
Pyktis	47,1	40,3	57,1	2,84
Nerimas	41,3	37,1	47,6	1,14
Dirglumas	34,6	24,2	50,0	7,37*
Sumišimas	31,7	31,0	32,3	0,02
Padidėjęs nepasitikėjimas	25,0	16,1	38,1	6,44*
Baimė	24,0	14,5	38,1	7,62*
Depresija	8,7	4,8	14,3	2,83
Agresija	8,7	3,2	16,7	5,72*
Paranoja	5,8	4,8	7,1	0,25
Savižudiškos mintys	4,8	3,2	7,1	0,84
Agorafobija (atvirų, visuomeninių vietų baimė)	2,9	2,4	3,2	0,06
Bandymas nusižudyti	0	0	0	-

* $p<0,05$

3.3.3 Socialinės ir finansinės persekiojimo pasekmės

Nagrinėjant socialinį ir finansinį su persekiojimo patirtimi susijusį poveikį tiriamiesiems, daugiausiai tiriamųjų įvardijo, kad dėl patirto persekiojimo nutrūko jų santykiai su kitais žmonėmis ($N=17$), jie turėjo pasikeisti telefono numerį ($N=16$), taip pat buvo įvardintas sumažėjęs produktyvumas darbe ($N=15$), tiriamieji turėjo atsisakyti socialinių veiklų, pavyzdžiui, pasilinksminimų ar pomėgių ($N=14$) ir kt. Lyginant Artimų ir Neartimų ryšių persekiojimo patyrimo grupės nustatyta, kad statistiškai reikšmingai daugiau Artimų ryšių grupės tiriamųjų įvardijo nutrūkusius santykius su kitais žmonėmis (31%, $p<0,001$), taip pat tai, jog turėjo pasikeisti telefono numerį (23,8%, $p<0,05$), kad sumažėjo jų produktyvumas darbe (23,8%, $p<0,05$), jie buvo priversti rečiau susitikti su draugais ar šeima (21,4%, $p<0,001$). Lyginant su 1,6 % neartimų ryšių grupėje, 14,3% Artimų ryšių grupės tiriamųjų nurodė, kad jie turėjo atstatyti sugadintą nuosavybę ($p<0,05$) (9 lentelė).

9 lentelė. Socialinės/finansinės persekiojimo pasekmės ir jas patyrusiųjų skaičius (proc.) visoje persekiojamą patyrusiųjų imtyje ir artimų bei neartimų ryšių grupėse.

Socialinis ir finansinis persekiojimo poveikis	Patyrimas (Proc.)			χ^2
	Iš viso	Neartimų ryšių grupė	Artimų ryšių grupė	
Nutrūko santykiai su kitais žmonėmis	16,3	6,5	31,0	10,99**
Turėjote pasikeisti telefono numerį	15,4	9,7	23,8	3,84*
Sumažėjo jūsų produktyvumas darbe	14,4	8,1	23,8	5,02*
Turėjote atsisakyti socialinių veiklų (pvz.: pasilinksminimų, pomėgių)	13,5	12,9	14,3	0,04
Buvote priverstas rečiau susitikti su draugais ar šeima	9,6	1,6	21,4	11,31**
Turėjote atstatyti sugadintą nuosavybę	6,7	1,6	14,3	6,41*
Turėjote atsisakyti draugų ar šeimos	4,8	1,6	9,5	3,42
Turėjote pasikeisti elektroninio pašto adresą	4,8	3,2	7,1	0,84
Turėjote išlaidų teisiniams patarimams	2,9	1,6	4,8	0,89
Turėjote pakeisti darbą/studijas	1,9	0	3,2	1,38
Turėjote pakeisti gyvenamąją vietą	1,9	1,6	2,4	0,08
Praradote šeimą ar draugus	1,9	1,6	2,4	0,08
Turėjote sumažinti darbo valandų skaičių	1,9	1,6	2,4	0,08
Turėjote pakeisti savo automobilį	1,9	1,6	2,4	0,08
Turėjote išlaidų terapijai	1,9	1,6	2,4	0,08
Turėjote išlaidų apsaugos sistemos įdiegimui	1,0	1,6	0	0,68
Turėjote panaudoti savo kasmetines atostogas problemoms, susijusioms su patiriamu nepageidaujamu elgesiu, spręsti	1,0	0	2,4	1,49
Turėjote slėptis, keisti pavardę, dokumentus ar pan.	1,0	0	2,4	1,49
Turėjote išlaidų psichologiniam konsultavimui	1,0	0	2,4	1,49

* p<0,05, **p<0,001

3.3.4 Potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumas

Nustatyta, kad potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumas yra susijęs su persekiojo ir aukos ryšiu. Patyrusieji persekiojamą artimuose ryšiuose surinko aukštesnius tiek bendros IES-R skalės, tiek atskirų jos subskalių balus. Potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumas (bendras IES-R balas) yra statistiškai reikšmingai didesnis artimuose ryšiuose patyrusiųjų persekiojamą grupėje lyginant su patyrusiais persekiojamą neartimuose ryšiuose $t(102) = -3,03$, $p < 0,001$. Tiek Invazijos $t(70) = -4,00$, $p < 0,001$, tiek Padidėjusio dirglumo $t(102) = -2,97$, $p = 0,04$ simptomai taip pat yra labiau išreikšti artimuose ryšiuose patyrusiųjų persekiojamą grupėje lyginant su patyrusiais persekiojamą

neartimuose ryšiuose. Pagal Vengimo simptomų išreikštumą statistiškai reikšmingi skirtumai tarp Artimų ir Neartimų ryšių grupių nenustatyti (10 lentelė).

10 lentelė. Potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumas artimuose ir neartimuose ryšiuose persekiojimą patyrusių tiriamųjų grupėse.

	Artimi ryšiai (N=42)		Neartimi ryšiai (N=62)		t
	M	SD	M	SD	
IES-R (bendras)	1,41	0,79	0,93	0,70	-3,30*
Invazija	1,43	1,00	0,71	0,73	- 2,97*
Padidėjęs dirglumas	1,34	0,96	0,81	0,83	-4,00**
Vengimas	1,45	0,69	1,22	0,80	-1,47

*p<0.05; **p<0.01

Nepaisant to, kad daugiau nei 80 % tiriamųjų (N=88) nurodė patyrę vienokias ar kitokias persekiojimo pasekmes, tik nedidelė jų dalis kreipėsi pagalbos. 11-oje lentelėse pateikiami grupių palyginimai pagal pagalbos siekimą (ar tiriamieji iš viso kreipėsi pagalbos, jei taip, tai kur). Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp Artimų ir Neartimų ryšių grupių nenustatyta. Didžioji dauguma persekiojimą patyrusių tiriamųjų 64,4% (N=67) niekur nesikreipė pagalbos.

11 lentelė. Artimuose ir neartimuose ryšiuose patyrusiųjų persekiojimą pagalbos šaltiniai.

	Artimi ryšiai (N=42)		Neartimi ryšiai (N=62)		χ^2
	N	Proc.	N	Proc.	
Kur kreipėtės pagalbos					
<i>Nesikreipiau niekur</i>	28	66,7	39	62,9	5,75
<i>Į šeimą/draugus</i>	12	28,6	19	30,6	
<i>Į policiją</i>	2	4,8	0	0	
<i>Kita</i>	0	0	4	6,5	

3.3.5 Persekiojimo pasekmių sąsajos su persekiojimo trukme bei formų skaičiumi

Atliekant koreliacinę analizę tarp persekiojimo poveikio sričių (patirtų fizinių, emocinių bei socialinių/finansinių persekiojimo pasekmių skaičiaus) ir patirto persekiojimo trukmės bei patirto persekiojančio elgesio formų skaičiaus gauta, kad tiek fizinis, tiek emocinis bei finansinis socialinis poveikis patikimai teigiamai koreliuoja ir su persekiojimo trukme, ir su patirtų persekiojimo formų skaičiumi bendroje persekiojimą patyrusiųjų imtyje ($p < 0,01$).

Nagrinėjant Artimų ir Neartimų ryšių grupes atskirai gauta, kad patirto persekiojimo trukmė patikimai teigiamai koreliuoja tik su socialinėmis/finansinėmis pasekmėmis Artimų ryšių grupėje ($r = 0,413$, $p < 0,001$). Neartimų ryšių grupėje tarp persekiojimo trukmės bei persekiojimo pasekmių statistiškai reikšmingo ryšio nerasta.

Nagrinėjant patirto persekiojimo formų skaičius sąsajas su persekiojimo pasekmėmis Artimų ryšių grupėje nustatytos statistiškai reikšmingos teigiamos koreliacijos visose trijose srityse: Fizinės pasekmės ($r = 0,508$, $p < 0,001$), Emocinės pasekmės ($r = 0,376$, $p < 0,05$), Socialinės/finansinės pasekmės ($r = 0,461$, $p < 0,001$). Neartimų ryšių grupėje persekiojimo formų skaičius patikimai teigiamai koreliuoja su dviem pasekmių sritimis: Fizinėmis pasekmėmis ($r = 0,291$, $p < 0,05$) ir Socialinėmis/finansinėmis pasekmėmis ($r = 0,315$, $p < 0,05$). Visų įverčių koreliacinės analizės Pearson koreliacijos koeficientai pateikiami 12-oje lentelėje.

12 lentelė. Fizinių, Emocinių bei Socialinių/finansinių persekiojimo pasekmių ir patirto persekiojimo trukmės bei formų skaičiaus rezultatų koreliacinė analizė; Pearson koreliacijos koeficientai.

	Patyrusieji persekiojimą (bendrai) (N=104)	Neartimuose ryšiuose (N=62)	Artimuose ryšiuose (N=42)
Patirto persekiojimo trukmė (mėnesiais)			
Fizinis poveikis	0,295**	0,180	0,274
Emocinis poveikis	0,278**	0,205	0,213
Socialinis ir finansinis	0,359**	-0,126	0,413**
Patirto persekiojimo formų skaičius			
Fizinis poveikis	0,458**	0,291*	0,508**
Emocinis poveikis	0,372**	0,177	0,376*
Socialinis ir finansinis	0,489**	0,315*	0,461**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,001$

Taip pat buvo analizuojamos persekiojimo trukmės ir patirtų persekiojimo formų skaičiaus sąsajos su potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumu persekiojimą patyrusių imtyje. 13 lentelėje pateikiami persekiojimą patyrusių tiriamųjų bendros IES-R skalės bei atskirų jos subskalių ir patirto persekiojimo trukmės bei persekiojimo formų skaičiaus įverčių koreliacinės analizės Pearson koreliacijos koeficientai. Iš lentelės matyti, kad persekiojimo trukmė patikimai teigiamai koreliuoja tik su Invazijos subskale bendroje persekiojimą patyrusių imtyje ($p<0,05$).

Tuo tarpu patirtų persekiojimo formų skaičius bendroje persekiojimą patyrusių imtyje patikimai teigiamai koreliuoja tiek su bendra IES-R skale, tiek su visomis jos subskalėmis: Invazijos, Padidėjusio dirglumo bei Vengimo ($p<0,001$). Analizuojant persekiojimo trukmės ir formų skaičiaus sąsajas su potrauminio streso simptomų išreikštumu atskirai Artimų ir Neartimų ryšių grupėse, abiejose grupėse nustatytos teigiamos koreliacijos tarp patirtų persekiojimo formų skaičiaus ir bendros IES-R skalės ($p<0,001$). Padidėjusio dirglumo subskalė taip pat patikimai teigiamai koreliuoja su patirtų persekiojimo formų skaičiumi tiek Artimų ryšių ($p<0,001$), tiek Neartimų ryšių ($p<0,05$) grupėje. Invazijos subskalė statistiškai reikšmingai koreliuoja tik Artimų ryšių grupėje ($p<0,001$), o Vengimo subskalė tik Neartimų ryšių grupėje ($p<0,001$).

13 lentelė. IES-R subskalių ir patirto persekiojimo trukmės ir formų skaičiaus rezultatų koreliacinė analizė; Pearson koreliacijos koeficientai.

	Patyrusieji persekiojimą (bendrai) (N=104)	Neartimuose ryšiuose (N=62)	Artimuose ryšiuose (N=42)
Patirto persekiojimo trukmė (mėnesiais)			
IES-R (bendras)	0,157	-0,096	0,164
Invazija	0,216*	-0,047	0,193
Padidėjęs dirglumas	0,183	-0,105	0,234
Vengimas	0,017	-0,105	0,008
Patirtų persekiojimo formų skaičius			
IES-R (bendras)	0,448**	0,327**	0,410**
Invazija	0,417**	0,186	0,400**
Padidėjęs dirglumas	0,469**	0,289*	0,514**
Vengimas	0,322**	0,389**	0,180

* $p<0,05$; ** $p<0,001$

4. REZULTATŲ APTARIMAS

4.1 Persekiojimo suvokimas

Šiame darbe buvo nagrinėtas tiriamųjų persekiojimo suvokimas, pagal tiriamųjų nurodymą, kokias nepageidautino elgesio formas jie priskiria persekiojimui. Persekiojimo suvokimo duomenų faktorinė analizė rodo, jog šio tyrimo tiriamieji turi pakankamai aiškų suvokimą, kokios elgesio formos apibūdina persekiojimą ir kokios elgesio formos greičiausiai nėra priskiriamos persekiojimo reiškiniui. Išskirti du, *Persekiojimo* ir *Įkyraus dėmesio*, faktoriai rodo bendrą tiriamųjų sutarimą, kas yra ir kas nėra persekiojimas. Visos *Persekiojimo* faktorių sudarančios elgesio formos sutampa su literatūroje aprašomomis persekiojančio elgesio formomis (Björklund ir kt., 2010; Dressing ir kt., 2005; Kamphuis ir Emmelkamp, 2001; Mullen ir kt., 1999; Westrup ir kt., 1999). Šie duomenys patvirtina Jagessar ir Sheridan (2004) tyrimo rezultatus, kad net ir šalyse, kuriose neegzistuoja aiškus teisinis persekiojimo apibrėžimas ar persekiojimą ribojantys įstatymai, vis dėlto žmonės sugeba atskirti persekiojančiam elgesiui būdingas elgesio formas. Persekiojimo reiškinys yra suvokiamas ir vertinamas gana panašiai kaip ir tose šalyse, kurios aiškiai apibrėžia persekiojimą bei turi nusistovėjusią teisinę praktiką bei pagalbos persekiojimo aukoms sistemą.

Svarbu pastebėti tai, kad kai kurie tyrėjai, vertindami persekiojimo suvokimą, išskiria daugiau nei du faktorius (Jagessar ir Sheridan, 2004; Sheridan ir kt., 2001) t.y. tiek persekiojimas, tiek nepersekiojimas išskaidomas į smulkesnius segmentus, pavyzdžiui, klasikinis persekiojantis elgesys, grasinantis persekiojantis elgesys, neprognozuojamas persekiojantis elgesys ir kt.; taip pat persekiojimui nepriskiriamas elgesys skirstomas pavyzdžiui į meilikavimą, perdėtą dominavimą ir kt. (Sheridan ir kt., 2001). Tačiau šių tyrimų imtys yra atrinktos vien tik iš persekiojimo aukų populiacijos. Mūsų tyrimo imtį sudarė tiriamieji iš bendros populiacijos, šiek tiek daugiau nei pusė tiriamųjų iš viso nėra turėję persekiojimo patirties, tai gali paaiškinti mūsų tyrime išskirtus tik du pagrindinius *Persekiojimo* ir *Įkyraus dėmesio* faktorius. Tokie duomenys sutampa su Amant (2007) teigimu, kad persekiojimo suvokimas yra susijęs su persekiojimo patyrimu, tikėtina, kad susidūrę su šiuo reiškiniu žmonės gali lengviau identifikuoti tam tikras persekiojančio elgesio formas.

Kaip minėta prieš tai, visos šiame tyrime *Persekiojimo* faktorių sudarančios elgesio formos sutampa su literatūroje aprašomomis persekiojančio elgesio formomis, tačiau bendras tiriamųjų sutarimo procentas, lyginant su kitais tyrimais (Jagessar ir Sheridan, 2004; Sheridan ir kt., 2001) šiek tiek skiriasi. Mūsų tyrime didžiausias tiriamųjų sutarimas buvo persekiojimui priskiriant tokias elgesio formas kaip: emocinis skaudinimas (priekabiavimas, įžeidinėjimai, reputacijos žeminimas), taip pat

dauguma tiriamųjų nurodė, kad jie persekiojimui priskiria nusikalstamą nuosavybės niokojimą, grasinimus fiziškai sužeisti, piktnaudžiavimą bei pasinaudojimą nuosavybe, fizinį jiems svarbaus asmens sužalojimą, grasinimus mirtimi kt. Kai tuo tarpu Sheridan ir kolegų (2001) tyrimo duomenimis didžiausias tiriamųjų sutarimas (daugiau nei devyniasdešimt procentų tiriamųjų) dėl persekiojimui priskiriamų elgesio formų buvo: pakartotinis stoviniavimas šalia darbo vietos ar skambinėjimą į darbovietę, taip pat dauguma tiriamųjų persekiojimui priskyrė sekimą, slaptą fotografavimą, šnipinėjimą, dažnus nepageidaujamus telefoninius skambučius stoviniavimą šalia namų ar darbo vietos, keistų ar grėsmingų daiktų siuntinėjimą į aukos namus ar darbo vietą, tikslingą važinėjimą pro darbo, gyvenamąją vietą, nepageidautinų dovanų siuntimą (keturi paskutiniai teiginiai neįėjo į Persekiojimo faktorių mūsų imtyje). (procentų palyginimui žr.1 priedas, 1 lentelė), Akivaizdu, kad mūsų tyrimo imties tiriamieji persekiojimui priskyrė grėsmingesnius veiksmus, susijusius su fizine žala, nuosavybės gadinimu, grasinimais ir pan. Tuo tarpu toks elgesys, kaip keistų siuntinių, nepageidaujamų dovanų siuntinėjimas, taip pat stoviniavimas bei tikslingas važinėjimas pro gyvenamąją ar darbo vietą nebuvo priskirtas persekiojimui mūsų imtyje. Į tokius rezultatus verta atkreipti dėmesį nes, kaip pabrėžia Amar (2007), žmogus, negalintis identifikuoti tam tikro elgesio, kaip persekiojimo, bus mažiau linkęs apie tai pranešti ar kreiptis pagalbos, nepaisant to, jog patiria psichologinį distressą ir kitas neigiamas psichologines pasekmes. Mūsų nuomone, tokie rezultatų gali būti susiję su persekiojimo apibrėžimų skirtumais ir bendru visuomenės informuotumo lygiu. Kaip jau minėta Lietuvos įstatymuose nėra atskirai išskirtos persekiojimo sąvokos, naudojamos asmens terorizavimo ir sistemingo bauginimo panaudoti psichinę prievartą sąvokos (BK 145 str. 2 dalis), kurios visų pirma pabrėžia sveikatos ir gyvybės apsaugą, fizinę žalą aukai traktuojama kaip rimtesnė negu psichologinė (Čėsniienė ir Čėsna, 2006). Tuo tarpu daugumoje kitų šalių naudojami persekiojimo apibrėžimai apibūdina nepageidautinus įkyrius pasikartojančius veiksmus, keliančius baimę ar susirūpinimą aukai (nepaisant jų pobūdžio) (Spitzberg; 2002).

Persekiojimo suvokimas taip pat buvo palygintas 3 mūsų tyrimo imties grupėse, kurias sudarė tiriamieji, nurodę jog niekada nepatyrė persekiojimo taip pat tiriamieji, patyrę persekiojimą artimuose ryšiuose bei patyrę persekiojimą neartimuose ryšiuose. Palyginus šias grupes pagal kiekvienam iš faktorių priskirtų teiginių skaičiaus vidurkį gauta, jog artimuose ryšiuose persekiojimą patyrę tiriamieji *Persekiojimo* faktoriui priskyrė daugiausia nepageidautino elgesio formų, šis skirtumas buvo statistiškai reikšmingas lyginant artimuose ir neartimuose ryšiuose patyrusiųjų persekiojimą tiriamųjų grupes. Tuo tarpu *Įkyraus dėmesio* faktoriui priskiriamų teiginių skaičius grupėse statistiškai reikšmingai nesiskyrė. Šie rezultatai dar kartą patvirtina persekiojimo suvokimo ryšį su persekiojimo patyrimu (Amant; 2007). Persekiojimas artimuose ryšiuose paprastai yra intensyvesnis bei apimantis

daugiau elgesio formų (Logan ir Walker, 2009; Logan ir Walker, 2010; Mohandie ir kt.; 2006; Sheridan ir kt., 2003a) lyginant su persekiojimu neartimuose ryšiuose. Tikėtina, kad žmonės, patyrę daug įvairių persekiojimo formų, geba lengviau identifikuoti persekiojantį elgesį. Tuo tarpu niekada nepatyrusiems persekiojimo ar patyrusiems tik kelis trumpalaikius persekiojimo epizodus, apimančius kelias pavienes persekiojančio elgesio formas, toks elgesys kaip nepageidaujami telefoniniai skambučiai, elektroniniai laiškai, daiktų siuntinėjimas, stoviniavimas prie namų ar darbovietės ir pan. gali atrodyti nepavojingi, nekeliantys grėsmės, todėl rečiau priskiriami persekiojimui. Taigi galime daryti išvadą, kad patyrusieji persekiojimą artimuose ryšiuose persekiojimui priskiria daugiau elgesio formų, nei patyrusieji persekiojimą neartimuose ryšiuose.

4.2 Persekiojimo patyrimas

Remiantis mūsų pasirinktu apibrėžimu, jog persekiojimas yra vieno ar daugiau elgesio būdų visuma, pakartotinai nukreipta į tam tikrą žmogų (daugiau nei vieną kartą), ir kad toks elgesys yra nepageidautinas ir įkyrus, taip pat keliantis baime aukai (Westrup ir Fremouw, 1998) šiame tyrime patyrę persekiojimą įvardijo beveik pusė tiriamųjų imties. Lyginant tiek su moksliniuose straipsniuose (Sheridan ir Baauw, 2004; Tjaden & Thoennes, 1998) minimais persekiojimo paplitimo bendroje populiacijoje mastais, tiek su apibendrintais mažesniais persekiojimo paplitimo tyrimais (Spitzberg, 2002) mūsų nustatytas persekiojimo patyrimo procentas yra gana didelis. Galima manyti, jog tokie duomenys yra susiję su keliais faktoriais, visų pirma, tyrime buvo naudotas elektroninis klausimynas, tokiu atveju įvertinti tiriamųjų atsakymų mastą yra neįmanoma, neaišku, kiek tiriamųjų perskaitė gautą tyrimo aprašymą ir kiek iš jų nusprendė dalyvauti tyrime. Nors šiame tyrime nebuvo keltas tikslas įvertinti vien tik persekiojimą patyrusius asmenis, tačiau tikėtina, kad pasirinkimą dalyvauti tyrime galėjo paskatinti tai, jog tiriamieji turėjo asmeninės persekiojimo patirties. Björklund ir kolegos (2010), naudoję labai panašaus dizaino tyrimą studentų imtyje, taip pat nurodo beveik tokį patį persekiojimo paplitimo procentą, kaip ir mūsų tirtoje imtyje. Mūsų tyrimo didžiąją imties dalį taip pat sudaro jauno amžiaus suaugusieji, tai itin aktyvaus socialinio gyvenimo tarpsnis, pasak Sheridan ir kolegų (2003) žmonės, turintys didesnę tikimybę užmegzti kontaktus su vienišais žmonėmis (studentai, jauni žmonės) turi didesnę tikimybę patirti persekiojimą. Tyrimų duomenimis (Hall, 1998; Tjaden ir Thoennes, 1998) persekiojimo aukomis dažniausiai tampa jauno amžiaus žmonės (didžiausią grupę persekiojimo aukų sudaro 18 - 30 metų asmenys). Taigi tikėtina, kad visi šie paminėti aspektai paaiškina gana aukštą persekiojimo patyrimo procentą mūsų imtyje. Tuo pačiu reikia pažymėti, kad išvadų apie persekiojimo paplitimą šiuo atveju daryti negalime.

Lyginant persekiojimo patyrimo dažnį tarp vyrų ir moterų, šio tyrimo rezultatai sutampa su kitų persekiojimo tyrimų rezultatais (Björklund ir kt., 2010; Pathé ir Mullen, 2002; Spitzberg ir Cupach, 2007; Tjaden ir Thoennes, 1998), rodančiais, kad nors persekiojimą patiria tiek vyrai, tiek moterys, vis dėlto žymiai dažniau įvairaus pobūdžio persekiojimo aukomis tampa moterys. Mūsų tyrime, iš visų tiriamųjų, kurie nurodė patyrę persekiojimą, beveik du trečdaliai buvo moterų ir vienas trečdalis vyrų. Moterų persekiojimo patyrimo procentas buvo didesnis tiek Artimų ryšių grupėje, tiek Neartimų ryšių grupėje. Vis dėlto, mūsų tyrimo imtyje vyrų ir moterų skirtumas nėra labai didelis, ypač atkreipiant dėmesį į Neartimuose ryšiuose patyrusių persekiojimą tiriamųjų grupę. (žr.2 lentelė). Kaip jau prieš tai minėta, toks gana didelis persekiojimą patyrusių vyrų procentas galėjo būti gautas todėl, kad tyrime nusprendė dalyvauti tie respondentai, kurie yra susidūrę su persekiojimu ir kuriems ši tema aktuali. Kita vertus, šie rezultatai atskleidžia, jog nemažai vyrų taip pat patiria persekiojimą. Daugumoje pirmųjų persekiojimo aukų tyrimų imtys buvo sudarytos atrenkant vien tik persekiojimo aukomis tapusias moteris (Kamphuis ir kt., 2003; Kamphuis ir Emmelkamp, 2001; Westrup ir kt., 1999), taigi gali susidaryti klaidinga nuomonė, kad persekiojimo aukomis tampa išskirtinai tik moterys. Vis dėlto, gana didelis patyrusių persekiojimą vyrų procentas patvirtina Wigman (2009) teiginį, kad nepriklausomai nuo lyties, bet kas gali tapti persekiojimo auka, todėl svarbu analizuoti tiek moterų, tiek vyrų persekiojimo patyrimą.

Vertinant persekiotojo ir aukos ryšį nustatyta, kad daugiausiai šio tyrimo dalyvių, patyrė persekiojimą iš jiems žinomo asmens, ketvirtadalis tiriamųjų buvo persekiojami buvusio partnerio(-ės), šiek tiek mažiau persekiojimą patyrusių asmenų buvo gerai pažįstami su persekiotoju ir tik nedidelis procentas tiriamųjų patyrė persekiojimą iš visiškai jiems nepažįstamo asmens. Šie duomenys sutampa su Björklund ir kolegų (2010) tyrimo duomenimis, kad dauguma persekiojimo atvejų persekiotojas yra žinomas asmuo, ir maždaug ketvirtadaliu atvejų persekiotojas yra buvęs partneris. Mūsų tyrimo duomenys patvirtina kitų autorių išvadas (Blaaw ir kt., 2002; Spitzberg ir Cupach 2007) kad tik nedidelis procentas persekiotojų yra aukai visiškai nepažįstami asmenys. Tačiau skirtingai nei nurodo Blaaw ir kolegos (2002) bei Mohandie ir kolegos (2006), mūsų tirtoje imtyje buvusių partnerių persekiotojai nebuvo didžiausia persekiotojų grupė.

Šiame tyrime persekiojimą patyrę tiriamieji vidutiniškai nurodė penkias skirtingas persekiojančio elgesio formas, šie rezultatai sutampa su kitų autorių tyrimų rezultatais (Blaaw ir kt., 2002; Dressing ir kt., 2005; Mullen ir kt., 1999) apie persekiojančio elgesio formų skaičių. Lyginant Artimuose ir Neartimuose ryšiuose persekiojimą patyrusius tiriamuosius, nustatytas statistiškai reikšmingas patirtų persekiojimo formų skaičiaus skirtumas. Persekiojimo Artimuose ryšiuose atveju persekiotojas naudojo statistiškai reikšmingai daugiau persekiojančio elgesio formų, negu persekiojimo

Neartimuose ryšiuose atveju, tai patvirtina kitų autorių (Logan ir Walker, 2009; Sheridan ir kt., 2003a) išvadas, kad artimais ryšiais su auka susiję persekiotojai panaudoja daugiau persekiojančio elgesio formų, lyginant su nepažįstamais ar mažai pažįstamais aukai persekiotojais. Nors kai kurie autoriai (Mohandie ir kt., 2006) pateikia duomenis apie tai, kad buvusių partnerių veiksmai yra daug dažnesni, nei kitų persekiotojų tipų, vis dėlto šiame tyrime pagal persekiojančio elgesio pasireiškimo dažnumą statistiškai reikšmingų skirtumų tarp Artimų ir Neartimų ryšių grupių nenustatyta.

Mūsų tirtoje imtyje nurodoma persekiojimo patyrimo trukmė variavo nuo trumpiau nei mėnesį patirtų persekiojimo epizodų iki gana ilgo, apie tris metus besitęsiančio persekiojimo. Artimų ryšių grupės tiriamieji statistiškai reikšmingai ilgiau patyrė persekiojimą nei Neartimų ryšių grupės tiriamieji, šie rezultatai patvirtina kitų autorių (Björklund ir kt., 2010; Mohandie ir kt., 2006; Mullen ir kt., 1999) rezultatus apie persekiojimo trukmės skirtumus atsižvelgiant į persekiotojo ir aukos santykį. Vidutinė patirto persekiojimo trukmė Artimų ryšių grupėje buvo aštuoni mėnesiai, tuo tarpu Neartimų ryšių grupėje trys mėnesiai.

Daugiausiai persekiojimą patyrusių mūsų imties tiriamųjų nurodė susidūrę su tokiomis persekiojančio elgesio formomis kaip nepageidautinų SMS žinučių siuntinėjimas, taip pat tiriamieji teigė sulaukę pakartotinių nepageidaujamų telefoninių skambučių bei bandymų komunikuoti kitais būdais prieš jų valią, didelė dalis tiriamųjų taip pat teigė, kad persekiotojai skleidė melagingą informaciją apie juos. Šie rezultatai sutampa su kitų autorių tyrimų duomenimis (Björklund ir kt., 2010; Kamphuis ir Emmelkamp, 2001; Mullen ir kt., 1999; Stieger ir kt., 2008; Westrup ir kt., 1999), kuriuose nurodoma, jog dažniausiai persekiotojai bando įvairiais būdais komunikuoti prieš aukos valią. Vis dėlto, reikėtų pastebėti, kad persekiojimo suvokimo analizė atskleidė, jog dalis mūsų tyrimo imties tiriamųjų nepriskiria tokių elgesio būdų persekiojimui. Pavyzdžiui, toks elgesys kaip nepageidautini telefoniniai skambučiai, rečiau buvo priskiriamas persekiojimui mūsų imtyje, lyginant su kitais tyrimais (Sheridan ir kt., 2001). Galima daryti prielaidą, kad nepaisant to, jog mūsų tyrimo imties tiriamieji nurodė gana dažnai patyrę tam tikras persekiojančio elgesio formas, vis dėlto, ne visi jų tokį elgesį suvokia ir identifikuoja kaip persekiojimą. Tokia prielaida gali paaiškinti gana mažą tiriamųjų pagalbos siekimą, lyginant su kitų autorių (Dressing ir kt., 2005; Pathé ir Mullen, 1997; Westrup ir kt., 1999) duomenimis. Mūsų imtyje daugiau nei du trečdaliai patyrusiųjų persekiojantį elgesį tiriamųjų niekur nesikreipė pagalbos, tik du tiriamieji kreipėsi pagalbos į policiją. Nors šiame tyrime nebuvo nagrinėtos persekiojimo suvokimo, patyrimo ir pagalbos siekimo sąsajos, tačiau nagrinėjant persekiojimo reiškinių, į šiuos aspektus svarbu atkreipti dėmesį. Kaip pažymi Amar (2007), tokiu atveju, kai žmogus negali identifikuoti tam tikro elgesio, kaip persekiojimo, jis mažiau linkęs apie tai pranešti ar kreiptis pagalbos, nepaisant to, jog patiria neigiamas psichologines ar kitas pasekmes.

Analizuojant konkrečias patirto persekiojimo formas mūsų tyrimo rezultatų analizė atskleidė tai kad, beveik visas pateiktas persekiojančio elgesio formas nurodė patyrę didesnis procentas Artimų ryšių grupės tiriamųjų nei Neartimų ryšių grupės tiriamųjų (procentų palyginimui žr. 6 lentelė). Statistiškai reikšmingai daugiau Artimų ryšių grupės tiriamųjų nurodė patyrę daugiau nei ketvirtadalį visų pateiktų persekiojančio elgesio formų. Tik dvi elgesio formas - Šnipinėjimą ir Slaptą fotografavimą, patyrė daugiau Neartimų ryšių grupės tiriamųjų, lyginant su Artimų ryšių grupe, tačiau šis skirtumas nebuvo statistiškai reikšmingas. Atskirų persekiojimo formų patyrimo dažnio analizė dar kartą patvirtina tai, kad artimuose ryšiuose persekiotojo veiksmai yra grėsmingesni ir itin varginantys auką (Björklund ir kt, 2010; Eke ir kt., 2011; Kamphuis ir Emmelkamp, 2001; Mullen ir kt., 1999; Pathé ir Mullen, 1997; Sheridan ir Davies, 2001). Kaip rodo mūsų tyrimo rezultatų analizė, daugiau persekiojimo artimuose ryšiuose aukų sulaukia nepageidaujamų telefoninių skambučių, įvairių daiktų palikinėjimo, bandymų manipuliuoti, kartu įtraukiant ir aukoms artimus trečiuosius asmenis, persekiotojas neduoda ramybės šeimai, draugams, dažnesni apsilankymo namuose/darbovietėje ar net įsiveržimo į aukos namus atvejai, lyginant su Neartimų ryšių grupe.

4.3 Persekiojimo pasekmės

Analizuojant persekiojimo pasekmes mūsų tyrtyje imtyje nustatyta, kad daugiausiai persekiojimą patyrusių tiriamųjų įvardijo įvairius emocinius simptomus, susijusius su persekiojimo patirtimi. Daugiau nei trečdalis mūsų tyrimo imties tiriamųjų teigė jautę pyktį, taip pat įvardijo nerimo jausmą, dirglumą, sumišimą. Ketvirtadalis persekiojimą patyrusių tiriamųjų nurodė, jog persekiojimo patirtis lėmė padidėjusį jų nesusitikėjimą, šie duomenys sutampa su kitų autorių (Dressing ir kt, 2005; Stieger ir kt., 2008; Pathé ir Mullen, 1997) išskiriamais psichologiniais simptomais, kuriuos dažniausiai išgyvena persekiojimą patyrę asmenys. Fizinis simptomus, susijusius su persekiojimo patirtimi įvardijo maždaug vienas trečdalis tiriamųjų, dažniausiai tiriamieji teigė patyrę įvairius miego sutrikimus, tai pat nurodė jautę nuovargį, galvos skausmus, panašius fizinius simptomus įvardija ir kitos persekiojimo aukos (Blaauw ir kt, 2002; Pathé ir Mullen, 1997). Socialinės ir finansinės persekiojimo pasekmės buvo įvardintos rečiausiai. Nagrinėjant socialinį ir finansinį poveikį, daugiausiai tiriamųjų įvardijo, kad dėl patirto persekiojimo nutrūko jų santykiai su kitais žmonėmis, šiek tiek mažiau nei šeštadalis tiriamųjų teigė turėję pasikeisti telefono numerį, beveik tiek pat atvejų buvo įvardintas sumažėjęs produktyvumas darbe, taip pat panašus skaičius tiriamųjų teigė turėję atsisakyti socialinių veiklų, pavyzdžiui, pasilinksminimų ar pomėgių. Šie rezultatai apie patirtą socialinį poveikį sutampa su kitų autorių (Blaauw ir kt, 2002; Cox ir Speziale, 2009; Pathé ir Mullen,

1997) nurodomomis socialinėmis pasekmėmis, vis dėlto šių pasekmių mastas mūsų tirtoje populiacijoje žymiai skiriasi nuo to, kurį nurodo Pathé ir Mullen (1997), šių autorių teigimu daugiau nei devyniasdešimt procentų persekiojimo aukų patiria tam tikrą socialinį poveikį. Tokius rezultatus skirtumus būtų galima interpretuoti taip, jog prieš tai nurodytų autorių tyrimo imtis buvo sudaryta daugiausiai iš persekiojimo aukų, kurios pačios kreipėsi pagalbos į tam tikras institucijas, sprendimas kreiptis pagalbos yra susijęs su patiriamo persekiojimo grėsmingumu (Reyns ir Englebrecht, 2010). Tik labai nedidelė dalis mūsų tyrimo dalyvių, patyrusių persekiojimą, kreipėsi pagalbos į kokias nors institucijas, pavyzdžiui, į policiją, taigi tikėtina, kad jų patirtas persekiojimas buvo mažiau grėsmingas, todėl ir patirtų socialinių bei finansinių pasekmių skaičius yra mažesnis.

Lyginant su persekiojimu susijusio fizinio, emocinio bei socialinio/ finansinio poveikio patyrimą Artimų ir Neartimų ryšių persekiojimo patyrimo grupėse nustatyta, kad statistiškai reikšmingai daugiau Artimų ryšių grupės tiriamųjų įvardijo patyrę tokius fizinio poveikio simptomus kaip apetito praradimas/padidėjęs apetitas bei silpnumas. Vertinant emocinių simptomų patyrimą Artimų ir Neartimų ryšių grupėse nustatyta, kad statistiškai reikšmingai daugiau Artimų ryšių grupės tiriamųjų įvardijo dėl persekiojimo patirties atsiradusį dirglumą, taip pat padidėjusį nepasitikėjimą, baimę bei agresiją. Vertinant socialinį ir finansinį poveikį nustatyta, kad statistiškai reikšmingai daugiau Artimų ryšių grupės tiriamųjų įvardijo nutrūkusius santykius su kitais žmonėmis, taip pat tai, jog turėjo pasikeisti telefono numerį, kad sumažėjo jų produktyvumas darbe, jie buvo priversti rečiau susitikti su draugais ar šeima. Septintadalis Artimų ryšių grupės tiriamųjų nurodė, kad jie turėjo atstatyti sugadintą nuosavybę, kai tuo tarpu Neartimų ryšių grupėje iš viso buvo nurodytas tik vienas toks atvejis.

Šio tyrimo duomenys taip pat patvirtina Pathé ir Mullen (1997) tyrimo išvadas, kad potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumas yra susijęs su persekiotojo ir aukos ryšiu. Priešingai nei nustatė Blaauw su kolegomis (2002), mūsų tyrimo duomenimis, artimuose ryšiuose persekiojimą patyrusiųjų tiriamųjų potrauminio streso sutrikimo simptomai (bendras IES-R balas) buvo statistiškai reikšmingai labiau išreikšti nei neartimų ryšių grupėje. Vertinant atskiras skales tiek Invazijos tiek Padidėjusio dirglumo simptomai taip pat buvo labiau išreikšti artimuose ryšiuose patyrusiųjų persekiojimą grupėje. Tačiau pagal Vengimo simptomų išreikštumą Artimų ir Neartimų ryšių grupės statistiškai reikšmingai nesiskyrė.

4.4 Persekiojimo pasekmių sąsajos su persekiojimo trukme bei formų skaičiumi

Nagrinėjant persekiojimo pasekmių sąsajas su persekiojimo trukme ir patirtų persekiojančio elgesio formų skaičiumi mūsų tyrimo rezultatai atskleidė, jog tiek persekiojimo trukmė, tiek patirtų persekiojančio elgesio formų skaičius yra statistiškai reikšmingai susijęs su persekiojimo pasekmėmis. Rastos statistiškai reikšmingos koreliacijos tarp fizinių, emocinių ir socialinių/finansinių persekiojimo pasekmių skaičiaus ir persekiojimo trukmės bei patirtų persekiojančio elgesio formų skaičiaus. Galime daryti išvadą, kad kuo ilgiau tęsiasi persekiojimas, taip pat kuo daugiau elgesio formų jis apima, tuo daugiau įvairaus pobūdžio neigiamų pasekmių patiria persekiojimo auka.

Persekiojimo trukmė taip pat statistiškai reikšmingai buvo susijusi su Invazijos simptomų išreikštumu (IES-R Invazijos subskalė). Šie rezultatai iš dalies patvirtina Kamphuis ir kolegų (2003) tyrimo išvadas apie persekiojimo trukmės sąsajas su potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumu persekiojimo aukų populiacijoje. Tačiau vienareikšmiškų išvadų apie potrauminio streso simptomų išreikštumo ir persekiojimo trukmės sąsajas daryti negalime, nes nebuvo rasta statistiškai reikšmingo ryšio su Padidėjusio Dirglumo ir Vengimo simptomų išreikštumu. Patirtų persekiojančio elgesio formų skaičius buvo statistiškai reikšmingai susijęs su potrauminio streso simptomų išreikštumu ir teigiamai koreliavo tiek su bendru IES-R balu, tiek su visomis IES-R subskalėmis (Invazijos, Padidėjusio dirglumo ir Vengimo). Šie duomenys sutampa tiek su Blaaw ir kolegų (2002), tiek su Kamphuis ir kolegų (2003) išvadamis apie patiriamų persekiojančio elgesio formų skaičiaus sąsajas su pasekmėmis aukai. Šie rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumą persekiojimo aukų populiacijoje geriau gali prognozuoti žmogus patiriamų persekiojančio elgesio būdų skaičius, nei tai, kaip ilgai žmogus patiria persekiojimą, tačiau patikrinti šią prielaidą reikalingi išsamesni tyrimo metodai.

Nagrinėjant Artimų ir Neartimų ryšių grupes atskirai duomenys panašūs. Gauta, kad patirto persekiojimo trukmė patikimai teigiamai koreliuoja tik su socialiniu/finansiniu poveikiu, tuo tarpu su emociniu ir fiziniu poveikiu sąsajų Artimų ryšių grupėje nerasta. Neartimų ryšių grupėje tarp persekiojimo trukmės ir patirtų persekiojimo pasekmių skaičiaus statistiškai reikšmingų ryšių iš viso nerasta. Nagrinėjant persekiojimo trukmės sąsajas su potrauminio streso simptomų išreikštumu, abiejose grupėse statistiškai reikšmingų ryšių nerasta.

Tuo tarpu analizuojant patirto persekiojimo formų skaičiaus sąsajas su persekiojimo pasekmėmis atskirai Artimų ir Neartimų ryšių grupėse nustatyta, kad Artimų ryšių grupėje persekiojimo formų skaičius statistiškai reikšmingai susijęs su visomis persekiojimo pasekmių sritimis: tiek su fizinėmis, tiek su emocinėmis, tiek su socialinėmis/finansinėmis. Neartimų ryšių grupėje

persekiojimo formų skaičius patikimai teigiamai koreliuoja su dviem pasekmių sritimis: Fizinėmis ir Socialinėmis/finansinėmis pasekmėmis. Nagrinėjant persekiojimo formų skaičiaus sąsajas su potrauminio streso simptomų išreikštumu, abeiose grupėse nustatyta, kad kuo didesnis patirtų persekiojančio elgesio formų skaičiaus, tuo stipriau išreikšti potrauminio streso sutrikimo simptomai (bendras IES-R balas). Padidėjusio dirglumo simptomai taip pat labiau išreikšti tų tiriamųjų, kurie patyrė daugiau persekiojančio elgesio formų tiek Artimų ryšių, tiek Neartimų ryšių grupėje. Invazijos simptomai statistiškai reikšmingai labiau išreikšti tiriamųjų, kurie patyrė daugiau persekiojančio elgesio formų tik Artimų ryšių grupėje, tuo tarpu Vengimo simptomai statistiškai reikšmingai labiau išreikšti tiriamųjų, kurie patyrė daugiau persekiojančio elgesio formų tik Neartimų ryšių grupėje.

4.5 Tyrimo ribotumai bei pasiūlymai kitiems tyrimams

Šio darbo rezultatai rodo poreikį tęstiniam tyrimui. Visų pirma, kadangi šio tyrimo duomenys buvo surinkti naudojant elektroninį klausimyną, nebuvo galimybės kontroliuoti tiriamųjų atsakymų masto. Taip pat tikėtina, jog didelės dalies tiriamųjų motyvacija dalyvauti tyrime buvo susijusi su jų pačių persekiojimo patirtimi, galbūt jų artimieji ar draugai buvo susidūrę su šiuo reiškiniu ar dėl kokių nors kitų priežasčių ši tema jiems yra aktuali, todėl jie nusprendė užpildyti klausimyną. Dar vienas svarbus aspektas, kad didžioji dalis šio tyrimo dalyvių reprezentuoja jauno amžiaus suaugusiųjų imtį. Dėl šių priežasčių negalime daryti jokių išvadų apie bendrą persekiojimo paplitimą. Nors mūsų tyrimo rezultatai pateikia nemažai pirminės informacijos apie persekiojimo reiškinį, vis dėlto, negalime apibendrinti gautų rezultatų visai persekiojimo aukų populiacijai. Tolimesniuose tyrimuose turėtų būti pasirinkta didesnė imtis, taip pat turėtų būti naudojamas atsitiktinės imties sudarymo būdas. Kadangi šio tyrimo metu tiek vyrų, tiek moterų duomenys buvo vertinami kartu, tęstiniame tyrime būtų naudinga atsižvelgti ir į lyčių skirtumus, nagrinėti atskirai vyrų ir atskirai moterų, patiriamo persekiojimo ypatumus bei jo sąsajas su pasekmėmis.

IŠVADOS

1. Iš dalies pasitvirtino pirmoji hipotezė, persekiojimą Artimuose ryšiuose patyrę tiriamieji statistiškai reikšmingai daugiau ($p \leq 0,05$) elgesio formų priskiria persekiojimui nei Neartimuose ryšiuose persekiojimą patyrę tiriamieji.
2. Iš dalies pasitvirtino antroji hipotezė, patirto persekiojimo trukmė buvo statistiškai reikšmingai ilgesnė Artimuose ryšiuose persekiojimą patyrusių tiriamųjų grupėje nei Neartimuose ryšiuose persekiojimą patyrusių tiriamųjų grupėje ($p < 0,05$), taip pat Artimų ryšių grupės tiriamieji patyrė statistiškai reikšmingai daugiau persekiojančio elgesio formų ($p < 0,001$).
3. Iš dalies pasitvirtino trečioji hipotezė, statistiškai reikšmingai daugiau Artimų ryšių nei Neartimų ryšių grupės tiriamųjų įvardijo patyrę du emocinius su persekiojimo patyrimu susijusius simptomus ($p < 0,05$), keturis fizinius su persekiojimo patyrimu susijusius simptomus ($p < 0,05$ ir $p < 0,001$) bei penkias socialines/finansines su persekiojimo patyrimu susijusias pasekmes ($p < 0,05$ ir $p < 0,001$).
4. Iš dalies pasitvirtino ketvirtoji hipotezė, Artimuose ryšiuose persekiojimą patyrusių tiriamųjų grupėje potrauminio streso sutrikimo simptomai (bendras IES-R balas) buvo labiau išreikšti nei Neartimuose ryšiuose persekiojimą patyrusių tiriamųjų grupėje ($p < 0,05$). Vertinant IES-R skales atskirai, Invazijos ($p < 0,001$) bei Padidėjusio dirglumo ($p < 0,05$) simptomai taip pat buvo statistiškai reikšmingai labiau išreikšti ($p < 0,001$) Artimuose ryšiuose persekiojimą patyrusių tiriamųjų grupėje.
5. Pasitvirtino penktoji hipotezė, rastas statistiškai reikšmingas teigiamas ryšys tarp persekiojimo trukmės ir patirtų fizinių ($p < 0,001$), emocinių ($p < 0,001$) bei socialinių/finansinių ($p < 0,001$) persekiojimo pasekmių skaičiaus. Patirtų elgesio formų skaičius taip pat statistiškai reikšmingai teigiamai koreliavo su patirtų persekiojimo simptomų skaičiumi: fizinių ($p < 0,001$), emocinių ($p < 0,001$) bei socialinių/finansinių ($p < 0,001$).
6. Iš dalies pasitvirtino šeštoji hipotezė, rastos statistiškai reikšmingos koreliacijos tarp persekiojimo trukmės ir IES-R Invazijos subskalės ($p < 0,05$). Patirtų persekiojančio elgesio formų skaičius statistiškai reikšmingai koreliavo tiek su bendra IES-R skale, tiek su visomis jos subskalėmis ($p < 0,001$).

SANTRAUKA

PERSEKIOJIMO ARTIMUOSE IR NEARTIMUOSE RYŠIUOSE YPATUMAI IR JO PSICHOLOGINĖS PASEKMĖS AUKAI

Šio darbo tikslas yra ištirti persekiojimo artimuose ir neartimuose ryšiuose ypatumus, apimančius persekiojimo suvokimą, patyrimą ir persekiojimo pasekmes, bei nustatyti patirto persekiojimo ypatumų sąsajas su psichologinėmis pasekmėmis aukai. Tyrime dalyvavo asmenys (N=211), sutikę užpildyti elektroninį klausimyną, tiriamųjų amžius nuo 18 iki 58 metų (M = 26,28). Persekiojimo suvokimo įvertinimui buvo naudota Sheridan ir Scott (2001) *Tarptautinio persekiojimo suvokimo ir patyrimo klausimyno* dalis. Persekiojimo patyrimas ir pasekmės aukai vertinti naudojantis *Visuotinės Persekiojimo Apklausos* (2004), sukurtos bendradarbiaujant Leicesterio Univeristetui bei Pagalbos nukentėjusiems nuo persekiojimo organizacijai NSS (Jungtinė Karalystė), dalys. Persekiojimo pasekmėms vertinti taip pat naudota D.S Weiss ir C.R Marmar (1997) *Įvykio poveikio skalės – revizuotos (IES-R)* lietuviška versija. Tyrimo rezultatai parodė, kad tiriamieji geba identifikuoti persekiojimui priskiriamas elgesio formas. Tačiau, lyginant su kitais tyrimais (Sheridan ir kt., 2001), labiausiai paplitusios persekiojimo formos buvo rečiau priskirtos persekiojimui. Patyrusieji persekiojimą artimuose ryšiuose daugiau elgesio formų suvokia kaip persekiojimą, nei patyrusieji persekiojimą Neartimuose ryšiuose. Taip pat paaiškėjo, kad patyrusieji persekiojimą Artimuose ryšiuose įvardija patyrę daugiau neigiamų persekiojimo pasekmių. Rezultatai parodė, kad potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumas yra susijęs su persekiotojo ir aukos ryšiais. Taip pat šio tyrimo metu rastas statistiškai reikšmingas teigiamas ryšys tarp persekiojimo trukmės ir persekiojimo pasekmių (fizinių, emocinių ir socialinių/finansinių) bei potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumo. Patirtų persekiojančio elgesio formų skaičius taip pat statistiškai reikšmingai koreliavo su persekiojimo pasekmėmis bei potrauminio streso sutrikimo simptomų išreikštumu.

Raktiniai žodžiai: persekiojimas, pasekmės aukai, persekiojimo suvokimas

SUMMARY

FEATURES OF STALKING IN A CLOSE AND NOT CLOSE RELATIONSHIP AND ITS PSYCHOLOGICAL IMPACT ON VICTIM

The aim of this study was to examine the features of stalking including perceptions, experiences and impact on victim, in a close and not close relationship. We also seek to investigate the relations between specific stalking experiences and its psychological impact on victim. The participants of this study were people agreed to complete an electronic questionnaire (N=211). The age of participants ranged from 18 to 58 (M=26,28). The perceptions of stalking was measure using a part of Sheridan and Scott (2001) *Stalking: International perceptions and prevalence* questionnaire. The experience of stalking and its impact on victim was measured by using parts of *Global Stalking Survey* (2004) created in collaboration between *University of Leicester* and *The Network for Surviving Stalking* (NSS) (United Kingdom). The impact of stalking was also measured using D.S Weiss ir C.R Marmar (1997) *Impact of Event Scale – Revised* (IES-R) Lithuanian version. The results of this study showed that respondents are able to identify stalking behaviors. However, the most frequent stalking behaviors were labeled as stalking less frequently comparing to other studies (Sheridan et al., 2001). More behaviors was assumed as stalking by people experienced stalking in a close relationship than those experienced stalking in not close relationship. It has also emerged that people experienced stalking in a close relationship report more negative consequences as a result of stalking. The results showed that the level of post-traumatic stress symptoms is related with the relationship of stalker and his victim. In the present study the statistically significant positive link between the length of stalking and the consequences (physical, emotional and social/financial), also the level of post-traumatic stress symptoms was detected. The number of experienced stalking behaviors was correlated significantly with the consequences of stalking and also the level of post-traumatic stress symptoms.

Key words: stalking, victim impact, stalking perception

LITERATŪRA

Amar A.F. Behaviors that college women label as stalking or harassment // Journal of the American Psychiatric Nurses Association. 2007, vol 13, no.4, p. 210-220

Björklund K., Häkkänen-Nyholm H., Sheridan L., Roberts K. The Prevalence of Stalking Among Finnish University Students // Journal of Interpersonal Violence. 2010, vol. 25, no.4, p. 684 – 698

Blaauw E., Winkel F. W., Arensman E., Sheridan L., Freeve A. The tool of stalking. The relationship between features of stalking and psychopathology of victims // Journal of interpersonal violence. 2002, vol. 17, no.1, p. 50-63

Boon J., Sheridan L. Stalker Typologies: Implications for Law Enforcement // Boon J., Sheridan L. (ed.) Stalking and Psychosexual Obsession. Psychological perspectives for prevention, policing and treatment. Chichester: John Wiley, 2002. p. 63-82

Boon J., Sheridan L. Stalker typologies: A law enforcement perspective // Journal of Threat Assessment. 2001, vol. 1, no.2, p. 75-97

Brewin C. R. Posttraumatic Stress disorder: malady or myth? New Haven & London: Yale University Press, 2003

Cox L., Speziale B. Survivor of Stalking: Their Voices and Lived Experiences // Journal of Women and Social Work. 2009, vol. 24, no.1, p. 5-18

Cupach W. R., Spitzberg B. H. Obsessive relational intrusion and stalking // Spitzberg B. H., Cupach W.R. (Eds.) The dark side of close relationships. New York: Lawrence Erlbaum Associates, 1998. p. 233–263.

Cupach, W. R., Spitzberg, B. H. The dark side of relationship pursuit: From attraction to obsession and stalking. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2004

Čėsniënė I., Čėsna R. Asmens persekiojimas: teisinės ir psichologinės problemos // Jurisprudencija. 2006, 11 (89), p. 27-34

Davis J. A., Chipman M. A. Stalkers and other obsessional types: a review and forensic psychological typology of those who stalk // Journal of Clinical forensic medicine. 1997, vol. 4, no. 4, p. 166-172

Dressing H., Kuehner C., Gass P. Lifetime prevalence and impact of stalking in a European population: Epidemiological data from a middle-sized German city // British Journal of Psychiatry. 2005, vol. 187, no. 2, p.168 – 172

Eke A.W., Hilton N.Z., Meloy J.R., Mohandie K., Williams J. Predictors of Recidivism by Stalkers: A Nine-year Follow-up of Police Contacts // Behavioral Sciences and The Law. 2011, vol. 29, p. 271 - 283

Hall D. M. The victims of stalking // Meloy J. R. (Ed.) The psychology of stalking: Clinical and Forensic Perspectives. New York: Academic Press, 1998. p. 113-137

Holmes R.H. Stalking in America: types and methods of criminal stalkers // Journal of Contemporary Criminal Justice. 1993, vol. 9, no. 4, p. 317 - 327

Jagessar J.D.H., Sheridan L. P. Stalking perceptions and experiences across two cultures // Criminal justice and behaviour. 2004, vol. 31, no.1 p. 97-119

Jason L.A., Reichler A., Easton J., Neal A., Wilson M. Female harassment after ending a relationship: a preliminary study // Alternative Lifestyles. 1984, vol. 6 p. 259-269

Kamphuis J. H., Emmelkamp P. M. G., Bartak A. Individual differences in post-traumatic stress following post-intimate stalking: Stalking severity and psychosocial variables // British Journal of Clinical Psychology. 2003, vol. 42, no.2, p. 145–156

Kamphuis J. H., Emmelkamp P. M. G. Traumatic distress among support-seeking female victims of stalking // American Journal of Psychiatry. 2001, vol. 158, no.5, p. 795 – 798

Kazlauskas E., Gailienė D., Domanskaitė-Gota V., Trofimova J. Įvykio Poveikio Skalės – Revizuotos (IES-R) lietuviškos versijos psichometrinės savybės // Psichologija. 2006, nr.33, p. 22-29
Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=111555> [žiūrėta 2011 06 20].

Logan T., Walker R. Partner Stalking: Psychological Dominance or "Business as Usual"? // Trauma, Violence, & Abuse. 2009, vol. 10, no.3, p. 247-270

Logan T., Walker R. Toward a Deeper Understanding of the Harms Caused by Partner Stalking // Violence and Victims. 2010, vol. 25, no.4, p. 450 - 455

McCann J. T. Subtypes of stalking (obsessional following) in adolescents // Journal of Adolescence. 1998, no. 21, p. 667-675

McEwan T.E., Mullen P.E., MacKenzie R. A Study of the Predictors of Persistence in Stalking Situations // Law and Human Behaviour. 2009, vol. 33, p.149 - 158

Mohandie K., Meloy J. R., McGowan M. G., Williams J. The RECON Typology of Stalking: Reliability and Validity Based Upon a Large Sample of North American Stalkers // Journal of Forensic Sciences. 2006, vol. 51, no.1, p. 146 - 155

Mullen P.E., Pathé M., Purcell R., Stuart G.W. A study of stalkers // American Journal of Psychiatry. 1999, vol.156, no.8 p. 1244-1249

- Nobles M.R., Fox K.A., Piquero N., Piquero A.R. Career Dimensions of Stalking Victimization and Perpetration // *Justice Quarterly*. 2009, vol. 23, no.3, p. 476-503
- Pallant J. *SPSS Survival Manual. A step by step guide to data analysis using SPSS*, 4th edition. Berkshire U.K.: Open University Press, 2010.
- Pathé M., Mullen P. The victim of Stalking // Boon J., Sheridan L. (ed.) *Stalking and Psychosexual Obsession. Psychological perspectives for prevention, policing and treatment*. Chichester: John Wiley, 2002. p. 1-22
- Pathé M., Mullen P. The impact of stalkers on their victims // *The British Journal of Psychiatry*. 1997, vol. 170, p. 12-17
- Pathé M. *Surviving Stalking*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Reyns B. W., Englebrecht C. M. The stalking victim's decision to contact the police: A test of Gottfredson and Gottfredson's theory of criminal justice decision making // *Journal of Criminal Justice*. 2010, vol. 38, no.5, p. 998 – 1005
- Rosenfeld B. Assessment and treatment of obsessional harassment // *Aggression and violent behavior*. 2000, vol.5, no.6, p. 529 - 549
- Sheridan L.P., Blaauw E., Davies G.M. Stalking. Knowns and unknowns // *Trauma, violence & abuse*. 2003, vol. 4, no.2, p. 148 – 162
- Sheridan L.P., Gillett R., Davies G.M., Blaauw E., Patel D. “There's no smoke without fire”: Are male ex-partners perceived as more “entitled” to stalk than acquaintance or stranger stalkers? // *British Journal of Psychology*. 2003, vol. 94, no.1, p. 87 - 98
- Sheridan L.P., Blaauw E. Characteristics of false stalking reports // *Criminal justice and behavior*. 2004, vol. 31, no.1, p. 55-72
- Sheridan L., Davies G. M., Boon J.C.W. Stalking: Perceptions and prevalence // *Journal of Interpersonal Violence*. 2001, vol. 16, no.2, p.151-167
- Sheridan L.P., Grant T. Is cyberstalking different? // *Psychology, Crime & Law*. 2007, vol. 13, no. 6, p. 627-640
- Spitzberg B.H., Cupach W.R. The state of the art of stalking: Taking stock of the emerging literature // *Aggression and violent behavior*. 2007, no. 12, p. 64-86
- Spitzberg B.H. The tactical topography of stalking victimization and management // *Trauma, Violence & Abuse*. 2002, vol.3, no.4, p. 261-288
- Stieger S., Burger C., Schild S. Lifetime prevalence and impact of stalking: Epidemiological data from Eastern Austria // *The European Journal of Psychiatry*. 2008, vol.22, no.4, p.235 – 241

Tjaden P., Thoennes N. Stalking in America: findings from the National Violence Against Women Survey. Washington, National Institute of Justice and Centers for Disease Control and Prevention, 1998 <<http://www.ncjrs.gov/pdffiles/169592.pdf>> [žiūrėta 2011 06 21]

Towl G.J., Farrington D.P., Crighton D.A., Hughes G. (ed.) The Dictionary of Forensic Psychology. Cullompton, Devon: Willan publishing, 2008.

Vaitkevičius R., Saudargienė A. Psichologinių tyrimų duomenų analizė. Praktikos darbai. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto leidykla, 2010.

Westrup D., Fremouw W.J. Stalking Behavior: A Literature Review and Suggested Functional Analytic Assessment Technology // Aggression and Violent Behavior. 1998, vol. 3, no.3, p.255 – 274

Westrup D., Fremouw W.J., Thompson R.N., Lewis S.F. The psychological impact of stalking on female undergraduates // Journal of Forensic Sciences. 1999, vol. 44, no.3, p.554 – 557

Wigman S.A. Male Victims of Former-Intimate Stalking: A Selected Review // International Journal of Men's Health. 2009, vol.8, no.2, p.101 – 115

PRIEDAI

1 priedas

1 lentelė. Persekiojimo suvokimo analizės rezultatai

Persekiojimui priskiriamos elgesio formos	Tiriamųjų skaičius (proc.)
22. Skaudina Jus emociškai (priekabiauja, įžeidinėja, žemina Jūsų reputaciją).	95,3
18. Nusikalstamai niokoja Jūsų nuosavybę.	92,9
38. Grasina fiziškai jus sužeisti.	92,9
27. Piktnaudžiauja, pasinaudoja Jūsų nuosavybe.	92,4
40. Fiziškai sužalojo Jums svarbų asmenį.	92,4
13. Grasina mirtimi.	91,5
26. Kenkia Jums fiziškai.	91,0
5. Grasina nusižudyti arba susižaloti jeigu Jūs atsisakysite su juo/ja kur nors nueiti.	90,0
43. Slapčia ima Jums priklausančius daiktus.	90,0
34. Suvaržo/apriboja Jus prieš jūsų valią.	89,1
44. Perima (tikrina) Jūsų pašto korespondenciją.	88,6
17. Verbaliai (žodžiu) užgaulioja Jus.	87,7
37. Šnipinėja jus.	86,3
7. Seka ar stebi Jus.	82,5
31. Priverstinai siekia seksualinio kontakto.	80,6
46. Bando manipuliuoti ar kitaip Jus priversti susitikinėti su juo/ja.	77,7
2. Siunčia Jums nepageidautinus laiškus (paprastus ar elektroninius), žinutes ar kitokius rašytinius pranešimus.	76,3
47. Daug kartų Jums skambina, nors Jūs to nepageidaujate.	76,3
3. Elgiasi piktai, kai pamato Jus kur nors su kitu vyru/moterimi (jūsų draugu,-e ar partneriu, -e).	73,0
12. Fotografuoja Jus be Jūsų žinios.	72,5
24. Stoviniuoja ir laukia prie Jūsų namų.	71,6
8. Palieka įvairius nepageidautinus daiktus, kad Jūs juos rastumėte.	66,8
32. Nekviestas/-a reguliariai užėina Jūsų aplankyti.	64,9
23. Atsisako pripažinti, kad buvę santykiai baigėsi.	60,2
35. Stoviniuoja ir laukia prie Jūsų darbo ar mokymosi įstaigos.	60,2
29. Įteikia ar siunčia Jums keistus siuntinius.	59,2
33. Tikslingai važinėja ar vaikščioja pro Jūsų mokymosi įstaigą, darbo ar gyvenamąją vietą.	55,9
20. Socialiniame renginyje, pavyzdžiui, vakarėlyje paklausia, ar jūs norėtumėte su juo/ja pasimylėti.	46,4
19. Įtraukia jus į pokalbį pernelyg asmeninėmis ar intymiomis temomis.	43,1
1. Pritaria kiekvienam jūsų žodžiui (net ir tuomet, jei jūs neteisus, -i).	42,2
42. Užsibūna pas jus svečiuose ilgiau, nei Jums norėtusi.	38,4
10. Specialiai lankosi tokiose vietose, kuriose, jo/jos žiniomis, Jūs taip pat galite būti.	37,4

21. Išsiaiškina informaciją apie jus (telefono numerį, vedybinį statusą, adresą, pomėgius) tiesiogiai jūsų neklausdamas (-a)	37,4
11. Skambinėja Jums po pirmojo ir vienintelio susitikimo.	35,1
39. Keičia studijų dalykus, pareigas ar tampa kokių nors grupių nariu tam, kad būtų arčiau jūsų.	35,1
14. Klausinėja Jūsų draugų, šeimos narių ar kolegų apie Jus.	31,3
9. Daro Jums neprašytas paslaugas.	30,3
45. Siekia susipažinti su Jūsų draugais tam, kad galėtų geriau pažinti Jus.	23,7
6. Kalba apie Jus bendriems pažįstamiems, net jei jūsų susitikimas buvo vienintelis.	23,2
36. Siunčia ar įteikia Jums nepageidautinas dovanas.	22,7
30. Švilpteli Jums gatvėje.	21,8
41. Ką nors suplanuoja prieš tai Jūsų neatsiklausęs/-usi (pvz.: užsako staliuką restorane).	20,4
25. Jūs matote jį/ją kasdien vis tuo pačiu metu.	19,4
28. Kviečia Jus kur nors nueiti „tik kaip draugai“.	11,8
15. Nepažįstamasis (-oji) siūlo Jus pavaišinti gėrimu kavinėje, restorane ar bare.	7,1
16. Pakartotinai kviečia Jus į pasimatymą.	4,7
4. Nepažįstamasis (-oji) užkalbina Jus viešoje vietoje pvz.: autobusų stotelėje ar kavinėje.	2,4

2 priedas

1 lentelė. Faktorių modelio koeficientų lentelė

	Factor	
	1	2
Nusikalstamai niokoja Jūsų nuosavybę.	,800	-,193
Fiziškai sužalojo Jums svarbų asmenį.	,790	-,140
Skaudina Jus emociškai (priekabiauja, įžeidinėja, žemina Jūsų reputaciją).	,780	-,209
Grasina mirtimi.	,751	-,127
Piktnaudžiauja, pasinaudoja Jūsų nuosavybe.	,732	-,221
Suvaržo/apriboja Jus prieš Jūsų valią.	,718	
Grasina nusižudyti arba susižaloti jeigu Jūs atsisakysite su juo/ja kur nors nueiti.	,688	
Slapčia ima Jums priklausančius daiktus.	,663	
Perima (tikrina) Jūsų pašto korespondenciją.	,662	
Verbaliai (žodžiu) užgaulioja Jus.	,621	
Bando manipuliuoti ar kitaip Jus priversti susitikinėti su juo/ja.	,583	,181
Šnipinėja Jus.	,576	
Seka ar stebi Jus.	,501	,169
Priverstinai siekia seksualinio kontakto.	,470	
Daug kartų Jums skambina, nors Jūs to nepageidaujate.	,402	,215
Fotografuoja Jus be Jūsų žinios.	,400	,155
Stoviniuoja ir laukia prie Jūsų namu.	,373	,329
Palieka įvairius nepageidautinus daiktus, kad Jūs juos rastumėte.	,334	,236
Siunčia Jums nepageidautinus laiškus (paprastus ar elektroninius), žinutes ar	,315	,187
Elgiasi piktai, kai pamato Jus kur nors su kitu vyru/moterimi (Jūsų draugu,-e ar partneriu, -e).	,295	,204
Siekia susipažinti su Jūsų draugais tam, kad galėtų geriau pažinti Jus.	-,272	,615
Siunčia ar įteikia Jums dovanas.		,534
Keičia studijų dalykus, pareigas ar tampa koku nors grupių nariu tam, kad būtų arčiau Jūsų.		,533
Išsiaiškina informaciją apie jus (telefono numerį, vedybinį statusą, adresą,		,509
Švilpteli Jums gatvėje.	-,112	,497
Tikslingai važinėja ar vaikščioja pro Jūsų mokymosi įstaigą, darbo ar gyvenamąją vietą.	,153	,494
Užsibūna pas jus svečiuose ilgiau, nei Jums norėtųsi.		,494
Jūs matote jį/ją kasdien vis tuo pačiu metu.		,478
Kviečia Jus kur nors nueiti „tik kaip draugai“.		,473
Ką nors suplanuoja prieš tai Jūsų neatsiklausęs/-usi (pvz.: užsako staliuką		,472
Daro Jums neprašytas paslaugas		,460
Stoviniuoja ir laukia prie Jūsų darbo ar mokymosi įstaigos.	,281	,438
Įtraukia Jus į pokalbį pernelyg asmeninėmis ar intymiomis temomis.	,149	,428
Skambinėja Jums po pirmojo ir vienintelio susitikimo.		,420
Kalba apie Jus bendriems pažįstamiems, net jei jūsų susitikimas buvo vienintelis.		,419
Pakartotinai kviečia Jus į pasimatymą.		,391
Nepažįstamasis (-oji) siūlo Jus pavaišinti gėrimu kavinėje, restorane ar bare.		,391
Įteikia ar siunčia Jums keistus siuntinius.	,279	,374

Klausinėja Jūsų draugu, šeimos nariu ar kolegų apie Jus.		,372
Specialiai lankosi tokiose vietose, kuriose, jo/jos žiniomis, Jus taip pat galite būti	,158	,349
Nekviestas/-a reguliariai užaina Jūsų aplankyti.	,168	,344
Atsisako pripažinti, kad buvę santykiai baigėsi.	,260	,299
Socialiniame renginyje, pavyzdžiui, vakarėlyje paklausia, ar jus norėtumėte su juo/ja pasimylėti.	,205	,298
Nepažįstamasis (-oji) užkalbina Jus viešoje vietoje pvz.: autobusu stotelėje ar	-,136	,290
Pritaria kiekvienam Jūsų žodžiui (net ir tuomet, jei jūs neteiskus, -i).		,223

3 priedas

1 lentelė. Pirmojo faktoriaus (Persekiojimas) vidurkių daugialypiai palyginimai

(I) Artimi, neartimi ryšiai ir nepatyrę	(J) Artimi, neartimi ryšiai ir nepatyrę	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Nepatyrę	Neartimi ryšiai	-,08649	,05839	,302
	Artimi ryšiai	,09241	,06661	,349
Neartimi ryšiai	Nepatyrę	,08649	,05839	,302
	Artimi ryšiai	,17889(*)	,07311	,040
Artimi ryšiai	Nepatyrę	-,09241	,06661	,349
	Neartimi ryšiai	-,17889(*)	,07311	,040

* The mean difference is significant at the .05 level.

2 lentelė. Antrojo faktoriaus (Įkylus dėmesys) vidurkių daugialypiai palyginimai

(I) Artimi, neartimi ryšiai ir nepatyrę	(J) Artimi, neartimi ryšiai ir nepatyrę	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Nepatyrę	Neartimi ryšiai	-,00090	,15745	1,000
	Artimi ryšiai	-,03147	,17962	,983
Neartimi ryšiai	Nepatyrę	,00090	,15745	1,000
	Artimi ryšiai	-,03057	,19714	,987
Artimi ryšiai	Nepatyrę	,03147	,17962	,983
	Neartimi ryšiai	,03057	,19714	,987